

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ

Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ

завідувач кафедри ІПІ та М

Юлія Герасименко

(підпис)

« 12 »

(дата)

2025 р.

«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ
ВИПУСКНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-
ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 053 Психологія

Освітньо-професійна програма «Психологія»

Здобувачка вищої освіти
групи ПС-23-13-зМ

Гришаєва Олена Вікторівна

(підпис)

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент

Торба Наталія Григорівна

(підпис)

Біла Церква 2025

Протокол аналізу звіту подібності

Заявляю, що я ознайомився (-лась) з Повним звітом подібності, який був згенерований Системою виявлення і запобігання щодо роботи:

Автор: Гришасва Олена Вікторівна, група ПС -23-13-ЗМ

Назва: Психологічні особливості формування готовності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності

Керівник: Торба Наталія Григорівна

Підрозділ: кафедра педагогіки, психології та менеджменту

Коефіцієнт подібності 1: 12.4%

Мікропробіли: 0

Заміна букв: 0

Інтервали: 0

Після аналізу Звіту подібності констатую наступне:

☒ Запозичення, виявлені в роботі є законними і не є плагіатом. Рівень подібності не перевищує допустимої межі. Таким чином робота незалежна і приймається.

☐ Запозичення не є плагіатом, але перевищено граничне значення рівня подібностей. Таким чином робота повертається на доопрацювання.

☐ Виявлено запозичення і плагіат або навмисні текстові спотворення (маніпуляції), як передбачувані спроби укриття плагіату, які роблять роботу невідповідною вимогам законодавства (Ст. 26. ЗУ Про фахову передвищу освіту, пункт 3.1, Ст. 42. ЗУ Про освіту) та вимог НАЗЯВО (Критерій 5), а також кодексу етики і процедур. Таким чином робота не приймається.

Висновок:

Класифікаційна робота Гришасвої О.В. має високий рівень оригінальності окремих частин тексту, містить результати власних досліджень. Використання ідей, текстів і результатів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Дата 10.05.2025р.

Відповідальний за антиплагіатну технічну експертизу у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
НАПН України:

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
 Кафедра педагогіки, психології та менеджменту
 Рівень вищої освіти магістр
 Спеціальність 053 Психологія
 Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

д.е.н., доц.

Герасименко Ю.С.

« 3 » січня

2025 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Гришаєвій Олені Вікторівні

1. Тема роботи «Психологічні особливості формування готовності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності», затвердженої наказом БІНПО від «03» січня 2025 року № 01-06/03, керівник роботи Торба Наталія Григорівна, к.психол.н., доцент.

2. Строк подання студентом роботи «02» травня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: наукові праці, публікації в актуальних періодичних виданнях та веб ресурсах, монографії вітчизняних та зарубіжних вчених з досліджуваних питань, власні спостереження, анкетування та тестування.

4. Перелік питань, які потрібно розробити:

Кваліфікаційна робота магістра складається з основної частини і додаткової.

Основна частина містить такі структурні елементи: вступ, сутність (3 розділи – теоретичний, діагностичний, корекційний), загальні висновки, список використаних джерел, додатки.

Розділ 1. Теоретико-методологічні основи формування психологічної готовності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності – складається з 3-х підрозділів: 1.1. Теоретичні основи формування психологічної готовності випускників до професійної діяльності; 1.2. Основні аспекти та механізми формування професійної діяльності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти; 1.3. Фактори та умови, які впливають на готовність випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності.

Розділ 2. Емпірична діагностика психологічної готовності випускників закладів

професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності – складається з 3-х підрозділів: 2.1. Організація емпіричного дослідження; 2.2. Психодіагностичний інструментарій емпіричного дослідження; 2.3. Обробка та інтерпретація отриманих результатів.

Розділ 3. Методичні рекомендації щодо розвитку психологічної готовності випускників до професійної діяльності – складається з 2-х підрозділів: 3.1. Вплив факторів соціального кола на формування психологічної готовності випускників до професійної діяльності; 3.2. Розробка та надання рекомендацій щодо розвитку психологічної готовності випускників до професійної діяльності.

5. Консультанти розділів роботи:

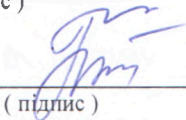
Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Торба Н.Г., к.п.н., доцентка кафедри педагогіки, психології та менеджменту	03.01.2025 р.	03.01.2025 р.
2	Торба Н.Г., к.п.н., доцентка кафедри педагогіки, психології та менеджменту	10.02.2025 р.	10.02.2025 р.
3	Торба Н.Г., к.п.н., доцентка кафедри педагогіки, психології та менеджменту	17.03.2025 р.	17.03.2025 р.

6. Дата видачі завдання 03 січня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	січень	виконано
2	Вивчення літературних джерел	січень	виконано
3	Збір матеріалів у закладі професійної (професійно-технічної) освіти	січень	виконано
4	Обробка матеріалу	січень	виконано
5	Виконання розділу 1	лютий	виконано
6	Виконання розділу 2	лютий	виконано
7	Виконання розділу 3	березень	виконано
8	Формулювання висновків	березень	виконано
9	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії, перевірка на плагіат	квітень	виконано
10	Подання роботи на кафедру	травень	виконано

Студентка О.В. Гришаєва
(підпис)

Керівник роботи Н.Г. Торба
(підпис)

ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ» НАПН УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ

Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

В І Д Г У К

керівника на кваліфікаційну роботу магістра

ГРИШАЄВОЇ Олени Вікторівни

Тема кваліфікаційної роботи:

**«Психологічні особливості формування готовності випускників
закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної
діяльності»**

Загальна характеристика кваліфікаційної роботи. Представлена робота виконана у повній відповідності із завданням і строками виконання, передбаченими календарним планом-графіком, за структурою включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Ілюстративний матеріал містить 21 рисунок і 5 таблиць, які відповідають напряду дослідження.

Тема розкрита у логічній послідовності, проведено детальний аналіз наукових досліджень з проблематики та висвітлені результати експерименту. Магістерська кваліфікаційна робота виконана самостійно, проаналізована достатня кількість джерел, однак, в тексті зустрічаються стилістичні огріхи, граматичні та пунктуаційні помилки.

Авторкою проаналізовано теоретичні основи та з'ясовано передумови формування психологічної готовності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності. Висновки презентують розв'язання завдань дослідження. Результати роботи можна використовувати у практиці роботи психологічних служб закладів професійної (професійно-технічної) освіти для роботи із здобувачами освіти. Робота в цілому відповідає поставленим завданням, вказані зауваження не впливають суттєво на загальну позитивну оцінку роботи.

Висновки, оцінка кваліфікаційної роботи магістра та пропозиції.

Авторка виявила вміння самостійно аналізувати теоретичний матеріал, проводити констатувальний та формувальний експеримент, узагальнювати отримані результати, розробляти практично значущі рекомендації.

За результатами перевірки за програмою StrikePlagiarism відсоток запозичень становить 12,4 %.

У цілому кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти Гришаєвої О.В. заслуговує на позитивну оцінку, а її авторка – на присвоєння їй ступеня вищої освіти «магістр».

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,

доцент

Наталія ТОРБА

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 123 с., 21 рис., 5 табл., 4 додатки, 64 літературних джерела.

Об'єктом дослідження є готовність випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності.

Предметом дослідження є теоретичні і методичні засади психологічних особливостей формування готовності до професійної діяльності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні психологічних особливостей готовності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності.

Методи дослідження: теоретичний: аналіз, синтез, узагальнення та класифікація науково-психологічних джерел, порівняння теоретичних даних. Для перевірки гіпотез дослідження застосовано емпіричні методи, зокрема емпіричний метод: Авторська анкета-опитувальник для аналізу когнітивного компоненту професійного самовизначення; методика вивчення професійної ідентичності (Л. Б. Шнайдера), що охоплює аспекти самоідентифікації; опитувальник мотивів професійного вибору (Я. С. Сунцова), орієнтований на визначення внутрішніх і зовнішніх факторів професійного визначення; методика професійної готовності (А. П. Чернявської), що оцінює самостійність, обізнаність, здатність до прийняття рішень та емоційну складову у процесі вибору професії. Отримані результати можуть бути використані для подальших наукових досліджень, а також для організації викладацької, психодіагностичної, консультативної та адаптаційної роботи психологів у закладах освіти (школах, закладах професійної (професійно-технічної) освіти, вищої освіти та коледжах).

Ключові слова: майбутня професія, орієнтація професії, профорієнтація, професійна підготовка спеціалістів.

ABSTRACT

Master's thesis: 123 pages, 21 figures, 5 tables, 4 appendices, 64 literary sources.

Research objective: To theoretically substantiate and empirically investigate the psychological features of professional activity of graduates of vocational (vocational and technical) education institutions.

Object of research: Professional activity of graduates of vocational and technical education institutions.

Subject of research: Psychological features of the formation of professional activity of graduates of vocational and technical education institutions.

Research methods:

- Author's questionnaire for the analysis of the cognitive component of professional self-determination;
- Methodology for studying professional identity by L. B. Schneider, covering aspects of self-identification, in particular premature, diffuse, formed and pseudo self-identification, as well as the moratorium period;
- Questionnaire of motives for professional choice by YA. S. Suntsova, focused on determining internal and external factors of professional determination;
- A. P. Chernyavska's professional readiness methodology, which assesses independence, awareness, decision-making ability and the emotional component in the process of choosing a profession.

The results obtained can be used for further scientific research, as well as for organizing teaching, psychodiagnostic, advisory and adaptation work of psychologists in educational institutions (schools, institutions of professional (vocational) education, higher education and colleges).

Keywords: future profession, future specialists, professional orientation, career guidance, professional training of specialists.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	11
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	15
1.1. Теоретичні основи формування психологічної готовності випускників до професійної діяльності.....	15
1.2. Основні аспекти та механізми формування професійної діяльності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти.....	24
1.3. Фактори та умови, які впливають на готовність випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності.....	33
Висновки до розділу 1.....	40
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНА ДІАГНОСТИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	43
2.1. Організація емпіричного дослідження.....	43
2.2. Психодіагностичний інструментарій емпіричного дослідження....	46
2.3. Обробка та інтерпретація отриманих результатів.....	50
Висновки до розділу 2.....	69
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	71
3.1. Вплив факторів соціального кола на формування психологічної готовності випускників до професійної діяльності.....	71
3.2. Розробка та надання рекомендацій щодо розвитку психологічної готовності випускників до професійної діяльності.....	83
Висновки до розділу 3.....	97
ВИСНОВКИ.....	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	106
ДОДАТКИ.....	114

ВСТУП

Актуальність теми визначається тим, що правильний вибір професії є одним з головних елементів і умов реалізації сенсу існування людини в суспільстві. Основна мета профорієнтаційної діяльності - знайти сферу діяльності, яка відповідає інтересам, здібностям і цілям майбутнього випускника.

Сучасна професійна діяльність є складним процесом, але в той же час пропонує багато можливостей. Завдяки технологічному прогресу та змінам в економіці і суспільстві люди мають свободу вибору професії. Ретельний самоаналіз допомагає людині зрозуміти, що їй дійсно подобається робити і в якому напрямку вона хоче розвиватися. Крім того, не менш важливо дослідити ринок праці та дізнатися про різні професії, перспективи розвитку та рівень заробітної плати.

Професійна діяльність почала вивчатися в 1970-х роках у контексті психології розвитку особистості (Є. Клімов, М. Пряжников), впливу мотиваційно-ціннісної сфери особистості на професійний вибір (Є. Павлютенков, К. Платонов), проблеми професійного самовизначення випускників (Г. Андрєєв, Л. Балецька, М. Вачілева, Л. Бойович, Ю. Бурко, М. Бранова-Тополкова, Г. Герань, Г. Герань), проблеми професійного самовизначення (Андрєєв, Л. Балецька, М. Батирєва, Л. Божович, Ю. Бугерко, М. Буланова-Топоркова, Г. Герантія, Г. Гінзбург, В. Гулякін, Р. Каламаж, Л. Колесніченко, А. Маслоу, Л. Колесніченко, А. Маслоу, А. Масанов, І. Матуська, В. Моросанова, Р. Моторк, К. Платонов, Н. Пряжніков, Л. Стриаренко, Д. Супер, Д. Холланд, К. Юнг).

Феномен професійної діяльності залишається складним і багатогранним явищем. Теоретичні підходи до його осмислення охоплюють різні аспекти розвитку особистості та її самореалізації. У період завершення підліткового віку люди стикаються з необхідністю

прийняття важливих рішень, які визначатимуть їхнє майбутнє. У цей період пріоритетними стають питання соціальної, особистої та професійної діяльності. Випускники замислюються над своїми життєвими перспективами, пробують себе в різних соціальних ролях і шукають відповіді на глибинні питання про сенс існування. Обрання професії є одним із найскладніших та відповідальних етапів у житті. Вдалий вибір професійного шляху допомагає людині знайти своє місце в житті та реалізувати потенціал.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості готовності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності.

Для реалізації мети сформовані такі **завдання**:

1. Здійснити аналіз теоретичних основ формування психологічної готовності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності.
2. Обґрунтувати основні аспекти та механізми формування готовності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності.
3. Вивчити фактори та умови, які впливають на готовність випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності.
4. Провести емпіричне дослідження психологічної готовності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти.
5. Надати методичні рекомендації випускникам закладів професійної (професійно-технічної) освіти щодо розвитку готовності до професійної діяльності.

Об'єкт дослідження - готовність випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності.

Предмет дослідження - теоретичні і методичні засади психологічних особливостей формування готовності до професійної

діяльності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Методологічною основою дослідження виступили:

- Системно-теоретичний підхід (Я. С. Сунцова) - розглядає психологічну готовність як складну систему взаємопов'язаних компонентів (когнітивного, емоційного, мотиваційного та поведінкового);
- Особистісно-діяльнісний підхід (Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн) - підкреслює важливість активності особистості у формуванні готовності до професійної діяльності через переживання, мотивацію та рефлексію.

Методи дослідження: *теоретичний:* аналіз, синтез, узагальнення та класифікація науково-психологічних джерел, порівняння теоретичних даних. Для перевірки гіпотез дослідження застосовано емпіричні методи, зокрема *емпіричний метод:* Авторська анкета-опитувальник для аналізу когнітивного компоненту професійного самовизначення; методика вивчення професійної ідентичності (Л. Б. Шнайдера), що охоплює аспекти самоідентифікації; опитувальник мотивів професійного вибору (Я. С. Сунцова), орієнтований на визначення внутрішніх і зовнішніх факторів професійного визначення; методика професійної готовності (А. П. Чернявської), що оцінює самостійність, обізнаність, здатність до прийняття рішень та емоційну складову у процесі вибору професії.

Експериментальна база: дослідження проводилося на базі Міжрегіонального вищого професійного училища поліграфії та інформаційних технологій де загальна вибірка складалася з 50 досліджуваних.

Наукова новизна: визначено глибокий психологічний зміст концепції «готовності до професійної діяльності», що є надзвичайно важливим в системі професійної (професійно-технічної) освіти. Розроблено і випробувано психодіагностичну модель, яка забезпечує комплексний аналіз рівня готовності до професійної діяльності з

урахуванням вікових, особистісних та соціально-психологічних факторів. Проведено дослідження психологічних чинників, які здатні як сприяти, так і гальмувати процес формування готовності до професійної діяльності у випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Обґрунтовано психолого-педагогічні умови, що спрямовані на оптимізацію процесу формування професійної готовності серед здобувачів освіти.

Практичне значення: отримані результати можуть бути використані для подальших наукових досліджень, а також для організації викладацької, психодіагностичної, консультативної та адаптаційної роботи психологів у закладах освіти (школах, закладах професійної (професійно-технічної) освіти, вищої освіти та коледжах) для створення передумов успішної психологічної готовності випускників закладів до професійної діяльності.

Апробація результатів роботи та публікації: теоретичні та практичні результати дослідження опубліковано в е-збірнику наукових праць студентів «Соціально-освітні домінанти професійної підготовки сучасного компетентного фахівця»: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 15 травня 2025р.).

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (64 найменування), 4 додатків на 14 сторінках. Робота містить 21 рисунок, 5 таблиць. Загальний обсяг роботи становить 123 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Теоретичні основи формування психологічної готовності випускників до професійної діяльності

Психологічна готовність випускників до професійної діяльності є складним і багатогранним процесом, що вимагає детального й багатопланового підходу. Це питання стало предметом досліджень багатьох науковців. У психології даний феномен аналізували з різних точок зору: як стан особистості (В. В. Давидов, М. І. Дьяченко), як мотиваційний компонент (А. О. Деркач), як сукупність певних здібностей, властивостей і дій (Б. Г. Ананьєв, С. Л. Рубінштейн), як прояв рис характеру (М. М. Левітов, Л. С. Нерсеян, К. К. Платонов), а також досліджували особливості психологічної готовності (А. С. Прангвішвілі, А. Й. Капська) та інші аспекти [53, с. 148].

Вивчення психологічної готовності розпочалося ще в середині ХІХ століття через аналіз психічних процесів людини. На початку ХХ століття, у контексті інтенсивних досліджень нейрофізіологічних механізмів, регуляції й саморегуляції поведінки, це явище почало розглядатися як тісно пов'язане зі стійкістю особистості до зовнішніх і внутрішніх впливів. Таким чином, психологічна готовність дедалі більше набувала значення як ключовий фактор адаптації індивіда до різноманітних умов професійного та життєвого середовища [29, с. 795].

Поняття психологічної підготовки до професійної діяльності є важливою складовою особистісної підготовки майбутніх працівників і

включає в себе професійно важливі якості особистості, такі як: переконання, здібності, інтереси, професійна пам'ять, мислення, увага, спрямованість думки, працездатність, емоційність та особистий моральний потенціал [5, с. 6].

Дослідження особливостей формування психологічної готовності майбутніх випускників до професійної діяльності неможливе без ґрунтового аналізу поняття «професійна діяльність». Історія дослідження цього поняття у вітчизняній та зарубіжній психології має свої особливості, які потребують поглибленого аналізу та порівняння [53, с. 8].

Як писав М. І. Дьяченко, психологічна готовність - це виявлення сутності властивостей і станів особистості. Це не тільки характеристика або ознака особистості індивіда, але й інтенсивний показник його життєдіяльності та міра його професійної компетентності.

На думку Н. В. Кузьміної, психологічна готовність до професійної діяльності визначається як сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують можливість фахівця ефективно виконувати свої обов'язки, орієнтуючись на сучасні стандарти науки і техніки. Вона вважає, що така готовність передбачає володіння теоретичною базою знань, практичними вміннями та стійкими навичками, які дозволяють спеціалістові адаптуватись до швидко змінюваних умов професійної сфери, забезпечуючи компетентне й конкурентоспроможне виконання своєї діяльності відповідно до новітніх вимог часу [32].

Структура психологічної готовності до праці враховує ключові підходи до визначення змісту цього явища. Вона включає стійкий інтерес до професійної діяльності, належний рівень розвитку змістового та операційного компонентів (знань, умінь і навичок) трудової компетентності, а також набір особистісних характеристик, серед яких інтелектуальні та емоційно-вольові навички саморегуляції у процесі роботи. Основний зміст психологічної готовності до праці відображається у формуванні моральних, вольових та емоційних якостей особистості, що є

невід'ємною частиною її професійної спрямованості та ставлення до праці [19, с. 219].

О. Тарновська запропонувала розуміти психологічну готовність до діяльності (на прикладі навчальної діяльності) як інтегроване утворення, що складається з трьох взаємопов'язаних і взаємозалежних підструктур:

- Функціональний компонент: мотиваційний (мотивація вибору професії або професійної сфери, її ціннісні орієнтації тощо), когнітивний компонент (знання про професійну сферу), операційний компонент (наявність умінь і навичок, необхідних для вирішення професійних завдань, координація своєї діяльності тощо);

- Афективний компонент (ставлення до вирішення професійних завдань, упевненість у собі як професіоналі, стан задоволеності професією тощо).

М. І. Дьяченко та Л. О. Кандибович, ще додали певні компоненти психологічної готовності, які зазначені на рис. 1.1.:

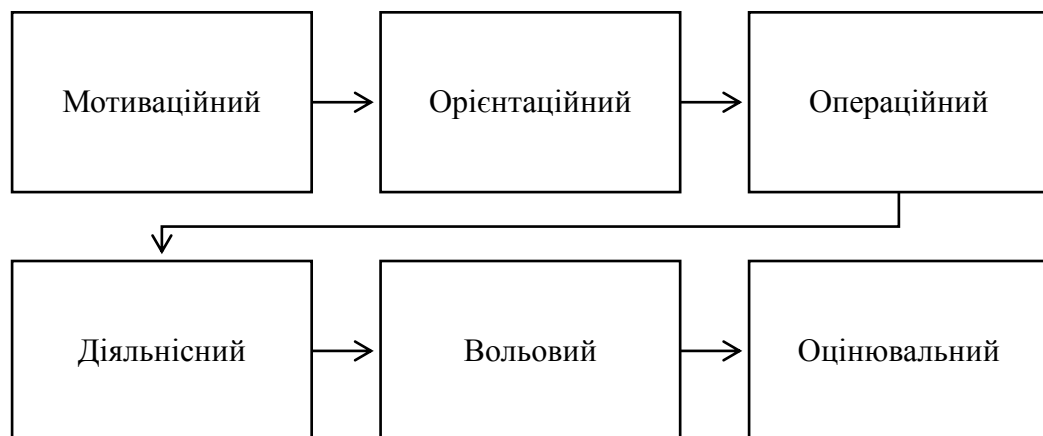

Рис.

1.1. Класифікаційний психологічних компонентів [9]

- Мотиваційний компонент включає формування позитивного ставлення до професії, глибокий інтерес до професійної діяльності та розвиток стійких професійних мотивів, які сприяють особистісному залученню та активній участі в трудовій сфері.

- Орієнтаційний компонент передбачає розуміння особливостей професійної діяльності, її специфічних умов та вимог, які висуваються до особистісних якостей фахівця. Це забезпечує усвідомлене сприйняття майбутньої роботи та готовність відповідати її викликам.

- Операційний компонент зосереджений на засвоєнні практичних способів і прийомів виконання професійних завдань. Він охоплює оволодіння необхідними знаннями, уміннями і навичками, що дозволяють успішно виконувати функціональні обов'язки, а також їхнє глибоке осмислення для ефективного використання в роботі.

- Діяльнісний компонент акцентується на вмілому застосуванні прийомів і методів професійної діяльності, але також включає знання та усвідомлення особливостей робочих умов, а також вимог, які професія ставить до особистості працівника. До цього додається здатність використовувати ці знання для досягнення професійної майстерності.

- Вольовий компонент представляє здатність до самоконтролю, уміння керувати власною поведінкою, що дозволяє відповідально виконувати трудові обов'язки. Цей елемент важливий для підтримання дисципліни і продуктивності в процесі роботи.

- Оцінювальний компонент орієнтований на аналіз власної професійної готовності та оцінку процесу вирішення робочих завдань відповідно до стандартів, прийнятих у сфері діяльності. Самооцінка виступає механізмом для постійного вдосконалення та адаптації до змінюваних вимог праці [9].

Підготовка до професійної діяльності - це складний інтегрований процес. Тому він складається з трьох послідовних етапів формування, а саме:

- Період активного пошуку професії;
- Визначення конкретних цілей професійного розвитку та їх важливості для суспільства;

- Формування активної життєвої позиції та реалізація життєвого плану [24].

Формування психологічної готовності - це тривалий процес формування необхідних установок, поглядів і якостей особистості, який починається з усвідомлення сутності діяльності, набуття необхідних знань, навичок і вміння їх виконувати, мотивованого підвищенням власної відповідальності та виробленням позитивного ставлення до цього питання. Цей процес завершується перетворенням психологічної підготовки на стійкі особистісні якості, що проходить кілька етапів. Так, показниками сформованості психологічної готовності до професійної діяльності у молодих фахівців є прагнення до максимальної продуктивності праці, ініціативність і творчість, вміння працювати в команді. Тому формування психологічної готовності до праці не обмежується розвитком трудових навичок, а передусім пов'язане з формуванням готовності та бажання брати участь у будь-якій праці, необхідній суспільству. Оскільки формування психологічної готовності є керованим процесом, його ефективність підвищується завдяки участі в навчально-трудоїй діяльності. Формування психологічної готовності відбувається в умовах спеціально організованого навчання, спрямованого на набуття теоретичних знань і практичних навичок та розвиток функціональних процесів, причому той чи інший компонент відіграє домінуючу роль у всіх компонентах, залежно від виду діяльності [58, с. 195].

Розглядаючи особливості розвитку професійної готовності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти, важливо звернути увагу на визначення, запропоноване С. Чистяковою. Вона розглядає професійну готовність як комплекс морфологічних, фізіологічних і психологічних характеристик випускника, які сприяють успішному переходу від навчання до практичної професійної діяльності. Цей стан готовності обумовлюється дозріванням організму дитини, включаючи розвиток нервової системи та психічних процесів [56, с. 179].

О. Столярчук та О. Сергєєнко досліджуючи особливості формування психологічної готовності випускників до майбутньої професійної діяльності, зазначають, що компетентнісний підхід забезпечує лише формування основи професійних знань, умінь і навичок, розвиток особистісних якостей і професійної мотивації особистості та майбутніх фахівців. Вони вказують на те, що він обмежує формування. На думку авторів, поєднання цих аспектів можливе щодо формування психологічної готовності до професійної діяльності [33, с. 116].

О. Арпатова аналізує визначення психологічної підготовки до професійної діяльності у двох аспектах: як загальне утворення, що проявляється як якість особистості, і як психічний стан, що гарантує загальний розвиток особистості для ефективного виконання майбутньої професійної діяльності. Тому поняття психологічної готовності може трактуватися як:

- Наявність компетенцій і професійних якостей;
- Сутнісні характеристики психологічних станів і установок;
- Психологічні умови успішності професійної інноваційної діяльності;
- Психологічні чинники ефективності професійної діяльності;
- Загальні явища, що включають особистісні моделі поведінки, практичні навички та компетенції професійної інноваційної діяльності [7, с. 6].

У своїх наукових працях В. О. Моляко пропонує детальну класифікацію рівнів готовності, яка охоплює три основні категорії, залежно від прояву ключових професійних якостей та здатності до ефективної діяльності:

- Високий рівень характеризується наявністю самостійності у визначенні та вирішенні нових і складних завдань, вмінням адекватно оцінювати як власні професійно важливі якості, так і виконувану роботу, а також здатністю до результативного впровадження рішень навіть в умовах

обмеженого часу, складної нестандартної ситуації чи інших стресових чинників.

- Середній рівень описує часткове або неповне володіння зазначеними якостями. Він передбачає середній ступінь прояву професійної компетентності, де, незважаючи на деякі успіхи, все ще спостерігаються окремі труднощі в повній реалізації потенціалу, особливо в умовах підвищеної складності завдань.

- Низький рівень асоціюється з недостатньою здатністю до самостійної постановки й успішного вирішення складних завдань. Крім цього, він характеризується неадекватною оцінкою професійних якостей, низьким рівнем самоаналізу та самооцінки, що ускладнює процес професійного розвитку та адаптації до вимог складного чи динамічного середовища [28, с. 190].

Г. Д. Берегова, розглядаючи різні методологічні підходи до вивчення особистості та психологічної готовності фахівців, пропонує: «Різноманітність методологічних орієнтацій у дослідженні особистості відповідає різноманітності образів людини: «людина, що відчуває» (як система емоцій, знань, умінь і навичок), «людина, що діє» (як система інстинктів і бажань), «людина, що відчуває» (як система емоцій, знань, умінь і навичок), «людина, що діє» (як система емоцій, знань, умінь і навичок), як цілісність людини, як пристрій для обробки інформації), «споживаюча людина» (як система інстинктів і бажань), «запрограмована людина» (як система реакцій у поведінкових науках і як соціальний рольовий гравець у соціальних науках) і «активна людина» (як людина, яка робить вибір і як виразник смислу і цінності) [8, с. 70].

У сучасній психології поняття "психологічна готовність" сприймається як ключовий фактор, що забезпечує необхідну підґрунтя для будь-якої цілеспрямованої діяльності. Вона визначає узгодженість, стійкість та ефективність виконуваних завдань. Це поняття має кілька теоретичних рамок, із яких найбільш визнаними є два підходи:

функціональний та особистісний. Обидва вони дозволяють виявити різні аспекти визначення змісту і структури психологічної готовності.

- Функціональний підхід розглядає психологічну готовність як постійний стан оптимального психічного функціонування людини, що забезпечує високий рівень успішного виконання певної діяльності. Цей стан часто ототожнюється з концепцією «оперативного спокою», яку запровадив Олексій Олександрович Ухтомський. Згідно з цим підходом, готовність до діяльності проявляється як здатність суб'єкта діяти ефективно навіть у складних ситуаціях, завдяки внутрішньому балансу між емоційною та когнітивною складовими психіки.

- Особистісний підхід акцентує увагу на підготовці до конкретного виду діяльності як на процесі систематичної побудови багатокомпонентної ієрархічної структури в межах особистості. У межах цього підходу готовність трактується як стабільне, багатогранне явище, що включає різні аспекти, такі як мотиваційний компонент (бажання і прагнення до діяльності), когнітивний компонент (знання та вміння), маніпулятивний компонент (навички та технічні здатності) тощо. Всі ці елементи формуються відповідно до вимог, специфіки змісту й умов обраної діяльності. У сукупності вони сприяють тому, щоб суб'єкт зміг більш-менш успішно виконувати поставлені завдання, навіть за умов ускладнень чи стресових факторів.

- Таким чином, кожен із підходів пропонує унікальний погляд на феномен психологічної готовності: один акцентує сталий стан психіки під час виконання завдання, тоді як інший фокусується на процесі формування індивідуальної готовності до специфічної діяльності через інтеграцію різних рис і навичок особистості. Це дозволяє не лише розширити розуміння даного феномену, але й застосовувати його концепції у різних практичних та теоретичних аспектах [18, с. 3].

Динамічна структура психологічної готовності складається з таких взаємопов'язаних елементів:

- Усвідомлення власних потреб, вимог суспільства та завдання, поставленого колективом та оточуючими;

- Усвідомлення цілей, тобто рішень, які ведуть до задоволення потреб і виконання завдань;

- Усвідомлення та оцінка умов, за яких будуть здійснюватися майбутні дії вирішення проблеми в минулому, усвідомлення досвіду, пов'язаного із задоволенням цього типу потреб, визначення умов майбутньої дії на основі отриманого досвіду [59, с. 263].

На думку О. Краснородцевої, психологічна готовність до професійної діяльності проявляється у таких формах:

- У вигляді установок (як проекція минулого досвіду на ситуацію «тут і тепер»), які передують психічним явищам і проявам;

- У вигляді мотиваційної готовності до «організації» свого образу світу (така підготовка дає змогу усвідомити сенс і цінність того, що ти робиш).

А. А. Деркач, аналізуючи особистісну готовність, визначив умови формування такої готовності до психологічної діяльності як складника професійної діяльності. Основними серед них є:

- Культурна самостійність та здатність до критичного засвоєння знань;

- Активна участь у розв'язанні соціально значущих проблем;

- Розвиток творчого потенціалу особистості, що передбачає вдосконалення її духовних процесів [11, с. 12].

Професійна готовність завжди виступає як інтегральна характеристика об'єкта діяльності, яка проявляється в діяльності та спілкуванні. Професійна готовність - це не тільки досягнення людиною високих виробничих показників, а й характер її професійної мотивації, система прагнень, ціннісних орієнтацій і сенс праці для самого професіонала. Це означає, що в процесі підготовки випускника до професійної діяльності вона розглядається як низка психофізіологічних,

психічних та особистісних змін, що відбуваються в людині під час професійного навчання, які забезпечують психофізіологічну, психічну та психологічну стійкість особистості, гарантують високий рівень професійної підготовки як фахівця та виявляється у високій ефективності професійної діяльності [17, с. 92].

Структура стилів професійної готовності має ієрархічну будову:

- Аналогова готовність - це пошук, сфокусований на знаходженні подібностей і схожості, пов'язаних з різними структурами, функціями та особливостями певного продукту або технології творчої діяльності;

- Інтуїтивна готовність пов'язана зі спонтанним вирішенням питання, проблеми або її частини, коли рішення виявляється несподіваним, «невідомим шляхом» не тільки для зовнішнього спостерігача, але й для самого суб'єкта;

- Універсальна готовність - це діяльність, яку слід розуміти як відносно рівне володіння суб'єктом різними формами мисленнєвих стратегій [30, с. 3].

Психологічна готовність випускників, які прагнуть стати майбутніми фахівцями у своїй сфері, являє собою складну та багаторівневу динамічну структуру. Вона відображає гармонійне поєднання інтелектуальних, емоційних, мотиваційних і вольових характеристик, що є невід'ємною частиною їхньої психічної організації. Ці якості взаємодіють між собою і впливають на здатність людини адаптуватися до зовнішніх умов, ефективно долати професійні виклики та відповідати на вимоги реального робочого середовища [50].

1.2. Основні аспекти та механізми формування професійної діяльності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти

Формування професійної діяльності починається з навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Державна доктрина розвитку освіти розглядає навчання як ключовий ресурс для професійної підготовки і забезпечення життєдіяльності людини, водночас сприяючи розвитку професійної діяльності. Професійно-технічна освіта є невід'ємною частиною освітньої системи України, виконуючи важливу суспільну роль, зокрема у підготовці висококваліфікованих фахівців для виробничого сектору [12, с. 53].

Професійна освіта являє собою важливу складову загальної системи освіти України і включає комплекс навчально-виховних, організаційних та управлінських заходів. Їх головною метою є забезпечення можливості громадянам здобувати необхідні знання, навички та вміння у вибраній сфері професійної діяльності, розвивати компетентність, підвищувати рівень професійної майстерності, а також виховувати як загальну, так і професійну культуру. Аналіз наукової літератури демонструє, що дана проблема не залишилася поза увагою дослідників, які суттєво поглибили розуміння різних аспектів цієї тематики. Серед найбільш значущих праць варто виділити дослідження Т. Ніколаєвої та А. Веселова, присвячені системі професійної освіти в дореволюційній Україні. Також заслуговують на увагу роботи А. Горбаня, В. Шевчука та М. Кузьменка, які сфокусовані на процесах становлення і розвитку нової системи професійних шкіл. Вагомий внесок зроблено й В. В. Козьменком, який досліджував систему професійної освіти в рамках діяльності Української держави. Водночас варто зазначити, що не всі питання, пов'язані із розвитком і становленням системи професійно-технічної освіти, отримали достатнє роз'яснення, через що багато аспектів цієї проблематики залишаються актуальними для обговорення й сьогодні [57].

Професійно-технічна освіта в Україні - це потужний інтелектуальний і творчий потенціал та відповідний досвід у системі підготовки кваліфікованих робітників. Професійно-технічна освіта органічно

пов'язана з суспільним виробництвом і виконує функцію відтворення робочої сили країни, чітко відображаючи соціально-економічну ситуацію у виробничій сфері та сфері послуг [15, с. 14].

Професійно-технічна освіта спрямована на підготовку кваліфікованих робітників з урахуванням професійних потреб, інтересів та здібностей населення, а також забезпечує допрофесійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації.

Згідно із Законом України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», навчання проводиться у закладах професійної освіти за різними формами: денною, вечірньою, заочною, дистанційною, мережевою чи екстернатною. Воно може здійснюватися як із відривом від виробничого процесу, так і без нього, за індивідуальними навчальними планами. Кожен етап навчання поєднує теоретичну і практичну підготовку, а його завершення підтверджується присвоєнням освітньо-кваліфікаційних рівнів: «кваліфікований робітник» або «фаховий молодший бакалавр», залежно від отриманих знань, умінь і навичок. Випускникам, які успішно пройшли кваліфікаційну атестацію, присвоюється відповідний розряд та кваліфікація за набутою професією [16].

З огляду на те, що метою Концепції освіти є створення механізмів якісного формування професійної діяльності випускників відповідно до пріоритетів національної соціально-економічної політики, відбувається гуманізація, яка сприяє формуванню професійної діяльності випускників:

- Принцип гуманізації пов'язаний з орієнтацією системи професійної освіти на підготовку майбутніх кваліфікованих робітників, здатних швидко адаптуватися до різних змін у світі праці, працювати в команді, застосовувати свої знання та вміння в нестандартних ситуаціях, постійно підвищувати свою кваліфікацію та комунікативні навички;

- Принцип фундаменталізації ґрунтується на посиленні загальноосвітньої та наукової складової професійної освіти, забезпеченні дослідницького характеру знань, їх практичної спрямованості,

застосуванні модульної структури навчальних планів і програм, використанні діяльності та розвитку як основи для формування високого рівня інтелектуального і творчого потенціалу, наукової культури мислення та професійної діяльності, підготовки мобільних і конкурентоспроможних робітників;

- Принцип диверсифікації гарантує використання нових типів освітніх структур, систем і програм професійного навчання, спрямованих на розширення освітніх послуг у сфері професійно-технічної освіти на різних рівнях і з різним змістом. Таким чином, процес диверсифікації в системі професійної освіти спрямований на підвищення суспільного попиту на професійні кваліфікації вищого рівня, задоволення потреб різних верств населення, розробку навчальними закладами альтернативних програм і систем навчання з урахуванням реорганізації та регіоналізації економіки, а також розробку нових професійних профілів фахівців з метою підготовки професіоналів [44].

Аналіз сучасних вимог, висунутих до молодих фахівців після закінчення навчальних закладів, демонструє, що освітні установи прагнуть випустити кадри, які володіють не лише професійними компетенціями, але й характеризуються ширшим набором здібностей. Ці здібності охоплюють уміння самостійно ухвалювати рішення та ефективно вирішувати різні, подекуди складні проблеми, що виникають у робочому процесі. У процесі навчання здобувачам освіти надається можливість розвивати і вдосконалювати навички критичного та креативного мислення, які є важливими для їх майбутньої професійної діяльності. Також велике значення надається формуванню багатого і структурованого словникового запасу, який випускники повинні вміти вміло застосовувати і адаптувати в багатоманітних соціальних та професійних контекстах. Нарешті, джерелом справжнього прагнення до успіху є здатність до самоосвіти, яка дозволяє індивіду постійно вдосконалювати та оновлювати свої знання в умовах швидкозмінного світу.

Виходячи з вищезазначеного, майбутня професійна діяльність кваліфікованих майбутніх робітників буде визначатися наступними факторами:

- Інтелектуальні (теоретичні, процедурні та експертні знання);
- Діяльність (професійні навички, професійний досвід, підготовка до певної професійно орієнтованої роботи);
- Важливі професійні якості (вказані для кожної професії);
- Комунікація (комунікабельність, сприйняття, культура спілкування);
- Інтроекптивний (аналіз себе, коригування себе, розвиток себе) [22, с. 183].

Професійна діяльність - це складна ієрархічно організована спільна діяльність усіх учасників освітнього процесу. Вивчення професійної діяльності та її багатогранність зумовлюють багатоаспектне розуміння її сутності та змісту. Питання професійної діяльності досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені (Г. Мізель, К. Чарнецький, І. Бех, С. Максименко). Однак дослідження власне професійної мотивації, що формує професійну діяльність є обмеженими. Як правило, мотивацію професійної діяльності поділяють на такі категорії: професійне самовизначення (В. Борисов, Л. Чистякова, Т. Титаренко), мотивація вибору професії (Д. Голланд, М. Алфьорова, Н. Мосол, Б. Барчі), професійна спрямованість (М. Князян, О. Донцов) та професійні інтереси (М. Ебзеєв, О. Мітіна, А. Байтімірова) вивчалися в рамках вирішення таких завдань [45, с. 97].

Термін «діяльність» безпосередньо пов'язаний з працею та «цілеспрямованим перетворенням» усіх елементів зовнішнього світу на нові елементи, які є результатом діяльності. Людська діяльність зазнає впливу поділу праці через високу динаміку людських потреб та процес зростання їхньої різноманітності. Як наслідок, діяльність у суспільстві постає як система, елементами якої є людина, її потреби та інтереси, об'єкт

діяльності, мотиви, цілі та засоби діяльності, а також форми її здійснення [23].

Психологи, серед яких В. О. Бодров, Ж. П. Вірна, Т. М. Малкова, Л. М. Мітіна та інші, дійшли згоди, що розвиток суб'єкта професійної діяльності зумовлюється як зовнішніми факторами (змістом, характером та умовами праці), так і внутрішніми (особливостями об'єкта роботи). У ході професійної діяльності та через її вплив відбувається професійне становлення людини, формується її стиль роботи й професійна ідентичність. Взаємодія особистості та професії, яка являє собою систему об'єктивних вимог до фахівця, що визначається професійною діяльністю і сприяє набуттю нових психологічних рис та якостей, формує ключове протиріччя професійного розвитку. Це протиріччя виступає важливим чинником у цьому процесі [65, с. 163].

На думку І. Коновальчук, ознаками якості професійної діяльності випускника є «значущі прояви діяльності, що характеризуються оригінальністю та відповідністю певному способу буття в професії (парадигмі), професійним нормам (стандартам) та освітнім потребам суспільства» [35, с. 77-78].

Підготовка майбутніх фахівців до професійної діяльності - це процес, у ході якого молодь оволодіває засобами праці, усвідомлює та визнає себе суб'єктом певної соціальної практики. У сучасній динамічній соціально-економічній ситуації проблеми швидкої зміни та невідповідності умов праці попиту зумовлені не лише особистісними характеристиками зайнятої людини, але й її професійною діяльністю. Тому професійна діяльність має бути спрямована на визначення вимог до професіоналізму, виявлення основних функцій, які складають зміст професійних програм, та визначення якостей, що становлять модель професіоналізму [60, с. 117].

Ю. Бойко зазначає, що ефективне формування професійної діяльності в період навчання у вищому навчальному закладі неможливе

без впровадження в систему підготовки майбутніх фахівців наступних психологічних принципів, які зазначені на рис. 1.2.:

Рис. 1.2. Психологічні принципи підготовки фахівців [4]

- Комплексність (включення елементів програм формування психологічної підготовки до професійної діяльності в практику);
- Цілеспрямованість (орієнтація на майбутню професійну діяльність, досягнення високих результатів та набуття відповідних знань, умінь, навичок, компетенцій та особистісних якостей);
- Системний підхід (аналіз і рефлексія майбутньої професійної діяльності як цілісної, організованої та динамічної системи);
- Індивідуальна орієнтація (зосередження на інтересах і потребах учнів, створення умов, що сприяють самовираженню та самостійному прийняттю рішень) [4].

Згідно з роботою В. Загвяжинського, під формуванням професійної діяльності у професійній освіті розуміється рівень підготовленості до діяльності в певній галузі, ступінь засвоєння знань і способів діяльності, необхідних для правильного та ефективного прийняття рішень. На відміну від попереднього визначення, Е. Зеєр розглядає професійну діяльність, як узагальнений спосіб поведінки, що гарантує продуктивне виконання професійної діяльності, як здатність застосовувати діяльність на практиці [43].

Сутність професійної освіти полягає у формуванні професійної діяльності в усіх компонентах освітнього процесу (зміст, форма і метод), що призводить до розширення освітньої функції (інтегрована функція), інновацій у навчанні (інтегроване навчання), модернізації освіти (інтегрована технологія) та нових результатів навчання (всебічно розвинена особистість):

- Сформувати у випускників цілісну картину світу, системні знання, вміння та навички;
- Повноцінна реалізація освітньої, виховної та розвиваючої функцій освіти;
- Створити оптимальні освітні умови для розвитку творчого мислення здобувачів освіти у процесі опанування загальноосвітніх дисциплін та предметів професійно-теоретичного та професійно-практичного циклів;
- Підвищення якості професійно-технічної освіти для розвитку компетентної та конкурентоспроможної на ринку праці робочої сили;
- Активізація навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти [6, с. 99].

Професійна (професійно-технічна) освіта формує професійну діяльність випускників за такими критеріями:

- Критерії організаційного та цілеспрямованого формування складових (наприклад, знання універсальних закономірностей композиції та засобів виразності, знання культури на міждисциплінарному рівні, усвідомлення її функцій та змісту, вміння проводити культурологічний аналіз ситуацій);
- Критерії мотивації та формування цінностей (наприклад, здатність адекватно сприймати професійні ситуації, здатність відчувати особливості ситуації, здатність позитивно сприймати реальність, культура спілкування);

- Критерії сформованості професійно-культурних чинників (досліджувалася здатність створювати позитивні ситуації в різних видах професійної діяльності) [47, с. 60].

Заклади професійної (професійно-технічної) освіти забезпечують та організовують рівні підготовки до професійної діяльності випускників до рівня підготовки кваліфікованих і талановитих майбутніх працівників:

- Досвід роботи - стосується досвіду роботи працівника в певній галузі чи професії, або досвіду роботи, який надав можливість «відчути професійне робоче середовище». Цей термін часто використовується як американський еквівалент терміну «стажування»;

- Стажування - це освітні та навчальні програми, які включають досвід роботи і готують молодих людей до майбутньої професійної діяльності, щоб стати «готовими до роботи». Цей тип вважається ідеальним для молодих людей у віці 16-24 років, щоб отримати необхідні навички та досвід перед початком повноцінної кар'єри;

- Наставництво в загальному розумінні означає супровід здобувача освіти в процесі виконання ним роботи з метою поглибленого вивчення та аналізу його професійної діяльності, що має кілька етапів, найпоширенішими з яких є безпосереднє наставництво та менторство [37, с. 63].

На основі викладеного матеріалу можна виокремити ключові функції закладів професійної (професійно-технічної) освіти у процесі формування професійної діяльності:

- Оцінювально-діагностична функція передбачає аналіз мотивації випускників у виборі виду та способу професійної діяльності, а також діагностику їхньої кар'єрної спрямованості та рівня компетентності у побудові кар'єри.

- Освітньо-комунікативна функція спрямована на формування системи цінностей, норм і моделей поведінки, необхідних для адаптації на ринку праці, включаючи планування професійного розвитку через

індивідуальний обмін досвідом, інформацією, а також інтеграцію й підтримку зв'язків між учасниками професійного середовища.

- Інтегруюча та координуюча функція акцентує увагу на розвиток конкурентоспроможності випускників, здатних проектувати свою професійну кар'єру, самореалізуватися у роботі та досягати професійного зростання. Значна увага приділяється командоутворенню, формуванню спільнот із близькими цінностями й об'єднаними інтересами, а також зміцненню почуття взаємної відповідальності в професійному середовищі.

- Соціалізаційна, консультативна та регулятивна функції охоплюють процес свідомого засвоєння здобувачами освіти норм професійної культури, моделей поведінки та механізмів їх застосування. Йдеться про формування ціннісних орієнтацій, а також надання необхідної консультативної допомоги щодо планування кар'єрного шляху.

- Інформаційно-стимулююча функція полягає у забезпеченні актуальною інформацією про можливості кар'єрного розвитку, поточну ситуацію на ринку праці, затребувані професії та критерії роботодавців. Вона також включає своєчасний моніторинг досягнень і виявлення недоліків у побудові кар'єри, акцентування уваги на позитивних аспектах та запровадження заходів для посилення позитивних змін і усунення негативних впливів [2].

1.3. Фактори та умови, які впливають на готовність випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності

Готовність випускників до професійної діяльності являє собою складну багатокомпонентну структуру, формування якої відбувається під впливом низки факторів, зокрема стійкої мотивації до роботи. Вона

передбачає наявність професійно важливих якостей, відповідних знань, вмінь і навичок, а також здатність ефективно застосовувати їх на практиці.

Готовність випускників до професійної діяльності вивчається у працях багатьох науковців зокрема (В. Єфименко, І. Солоділова, Т. Галкіна, І. Яценко, Л. Лежніна, Л. Темнова), як комплекс етичних знань, умінь, навичок та ключових професійних якостей, які координують професійну діяльність. Також це комплекс етичних знань, практичних умінь і навичок, особистісних властивостей і професійно важливих якостей, які визначаються професійними вимогами та уможливають координацію професійної діяльності [21, с. 165].

Підготовка до професійної діяльності - складний і тривалий процес, який займає значний період життя. Його ефективність зазвичай залежить від того, наскільки психологічні можливості людини відповідають змісту та вимогам професійної діяльності, а також від її здатності адаптуватися до мінливих соціально-економічних умов, пов'язаних з розвитком професійної кар'єри [13, с. 94].

Обговорення проблеми розвитку професійної готовності неможливе без врахування широкого спектру професійних і особистісних чинників, які взаємно впливають на становлення та успішну самореалізацію майбутніх фахівців. Важливо також аналізувати змістовні й формальні аспекти професійної готовності, а саме її структуру, динаміку формування та вплив на загальний розвиток особистості. Значення цих характеристик є особливо вагомим для створення передумов успішної адаптації до професійної діяльності. До ключових професійно важливих якостей, що сприяють цій адаптації, традиційно відносять такі риси, як самостійність, здатність до організації власних дій, висока комунікабельність, схильність до рефлексії, певний рівень конформності та здатність до емпатії. Присутність або відсутність цих характеристик істотно позначається на можливості молодих спеціалістів ефективно інтегруватися в професійне середовище і будувати свою діяльність на високому рівні.

Важливий внесок у дослідження цієї проблематики зробила науковець Ф. М. Рекешева. Вона інтерпретує процес формування готовності майбутніх фахівців як цілеспрямований, системний і поетапний рух в бік інтеграції особистості в усе більш складну структуру професійної діяльності. Такий підхід передбачає не лише технічне навчання і набуття знань, але й розвиток навичок саморегуляції, адаптивності та компетенцій, необхідних для активної участі в професійному середовищі [58, с. 189].

Протягом останніх десятиліть психологічні дослідження значною мірою зосереджувалися на вивченні феномену готовності випускників до виконання різних видів діяльності. На думку науковців, готовність є ключовою умовою для успішного здійснення будь-якої діяльності чи її складових. У рамках психології навчання цей чинник розглядається як суттєвий елемент, що впливає на процес самого навчання.

Для систематизації підходів до цього питання М. Дяченко та Л. Кандибович запропонували поділити готовність на загальну та ситуативну. Загальна готовність описується як стабільна характеристика особистості, яка створює передумови для ефективного виконання діяльності. Ситуативна ж готовність визначається як специфічний психофізіологічний стан, відповідний до умов виконання завдань у конкретному середовищі. За їхньою концепцією, ситуативна готовність є тимчасовою реакцією на вимоги певної ситуації.

Окрім цього, вчені наголошують на ролі стійкої готовності, яка має довготривалий характер і не вимагає постійного формування для кожного нового завдання. Така заздалегідь сформована готовність розглядається як важлива основа для досягнення успіху в будь-якій діяльності [51, с. 89].

Для того, щоб повною мірою розглянути сутність поняття «професійна готовність», необхідно дослідити його складові. Результати аналізу літератури свідчать про те, що науковці по-різному визначають структуру професійної готовності випускників. Наприклад автор А. Кнейш визначає компоненти професійної готовності особистості як:

- Операційний (знання, уміння та навички, необхідні для забезпечення виконання професійно важливих завдань);
- Особистісний (особистісні властивості та якості, необхідні для професійної діяльності);
- Емоційний (специфіка емоційного ставлення до професії), професіографічний (всі тонкощі обраної професійної діяльності) та рівень професійної самосвідомості) [10, с. 181].

Вітчизняні підходи до аналізу готовності випускників до професійної діяльності базуються на розумінні того, що ця готовність є важливим елементом, який інтегрує практичні та теоретичні знання, необхідні для ефективного функціонування в різноманітних галузях. Процес визначення рівня підготовленості випускників орієнтований на виявлення ключових навичок і компетенцій, які є фундаментальними для успішної адаптації та продуктивності у відповідному професійному середовищі. Тому ступінь підготовки до професійної готовності визначається сформованістю рис особистості, бажаних для даної професії. Особлива увага приділяється особистісним характеристикам, важливим з точки зору загальнолюдських норм моралі та загальнолюдських цінностей, таким як гуманність, мудрість, чесність, емпатія, почуття справедливості, жертівність та орієнтація на професійні етичні норми.

На думку Н. Шевченко, особистісний розвиток професійної готовності випускника - це органічне поєднання особистого досвіду подолання труднощів і перешкод у процесі набуття професійних знань і вмінь та наявність реального особистісного успіху у сфері професійного розвитку.

А от В. Лефтеров трактує професійну готовність майбутнього фахівця як полісемантичний, активний та інтегрований процес психосоціального та професійного творення особистості, результатом якого є її професійне самоствердження та професійна самореалізація [31, с. 58].

Основними напрямками вивчення особливостей підготовки до професійної діяльності, є наступні:

- Вивчення змістових особливостей поняття «загальна готовність до діяльності» (Г. А. Асмолов, С. Д. Максименко, К. К. Платонов, А. С. Прангвішвілі, П. А. Рудик, С. Л. Рубінштейн, Д. М. Узнадзе);
- Підготовка до готовності (Ф. Н. Гоноворін, Є. О. Клімов, В. А. Крутецький, Н. Ф. Кузьміна, М. В. Левченко, А. К. Маркова);
- Дослідження рівня сформованості психологічної готовності (М. Й. Боришевський, А. Д. Ганюшкін, М. І. Дяченко, Л. А. Кандіович, Л. В. Кондрашова, О. Колопецька, Л. Орбан, О. Мешко) [36, с. 187]

У сучасній психології прийнято розрізняти такі види готовності, як поведінкова готовність, готовність до діяльності та психологічна готовність. Під поведінковою готовністю розуміють «установку на виконання певної поведінки». Діяльнісна готовність означає, з одного боку, наявність певних знань, навичок і вмінь, які можуть протистояти перешкодам, що виникають під час виконання дії, а з іншого боку, надання певного особистісного сенсу дії, яку потрібно виконати.

Таким чином, поведінкова готовність - це стан, в якому всі психофізіологічні системи людини мобілізовані для ефективного виконання поведінки. Слід зазначити, що готовність до поведінки досягається через вираженість окремих компонентів, таких як нейродинамічне формування поведінки, фізична підготовленість та психологічні чинники готовності. Залежно від умов виконання поведінки, один з цих компонентів може відігравати провідну роль у поведінковій готовності [14, с. 73].

На думку С. М. Кучеренко, формування готовності до професійної діяльності - це розвиток і формування установок, поглядів, досвіду і навичок, необхідних для того, щоб людина могла свідомо здійснювати професійну діяльність.

Виділяють три рівні професійної готовності до професійної діяльності:

- Непрофесійний рівень: коли майбутній фахівець не має підготовки, практичного досвіду або ці показники низькі;
- Рівень професійного резерву: характеризується неповною підготовкою до виконання спеціальних функцій;
- Професійний рівень поділяється на два підрівні: звичайний рівень та рівень спеціалізованої майстерності.

На основі вищезазначених особливостей І. А. Ревіна виділила наступні фактори, що перешкоджають формуванню готовності до майбутньої професійної діяльності які зазначенні на рис. 1.3.:

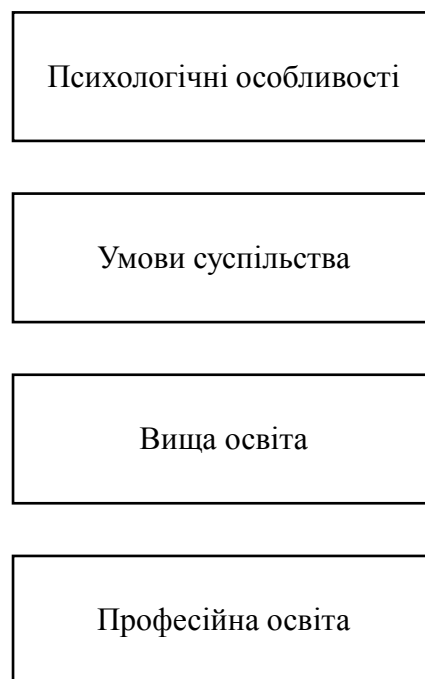

Рис. 1.3. Фактори перешкодження готовності професійної діяльності [4]

- Психологічні особливості студентського віку: недостатній розвиток здатності поєднувати короткострокове і довгострокове, неповний розвиток функцій планування, суперечливість і непорядкованість різних «Я»;

- Умови суспільного розвитку: зміна ціннісних орієнтацій у сучасному суспільстві, поява численних «нових» професій;
- Особливості системи вищої освіти: зростання кількості вищих навчальних закладів, зростання кількості студентів, що навчаються в них;
- Особливості системи професійної освіти: зміна ціннісних орієнтацій, поява численних «нових» професій. Серед таких умов були визначені: зміна орієнтації, поява численних «нових» професій, неконтрольоване зростання кількості вищих навчальних закладів, особливості сучасної системи [49, с. 115].

Аналіз сучасної теорії і практики професійної підготовки випускників дає підстави для визначення таких її особливостей:

- Формування системи професійно значущих знань, умінь, навичок, якостей, способів поведінки та окремих прийомів професійної діяльності, ґрунтовна професійна підготовка;
- Формування сучасного стилю цілісного наукового та професійного мислення, професійного особистісного розвитку, безперервної освіти та підготовки до самоосвіти;
- Формування соціального та професійного статусу, розвиток професійних та особистісних якостей (наприклад, самостійності, активності, креативності, мобільності, комунікативних навичок);
- Формування мети у майбутніх фахівців творчо виконувати спеціалізовані функції та займатися інноваційною діяльністю;
- Прикладний характер навчання, забезпечення уніфікованості, інтеграція теорії та практики, запровадження дуальної освіти [46, с. 298].

О. Кокун, виділяє якості що забезпечують успішність готовності та виконання професійної діяльності:

- Компетенція: комунікативні навички (навички спілкування та взаємодії з іншими), організаторські навички, мовні навички (вміння говорити чітко, ясно і виразно), ораторське мистецтво, розвиток мислення,

розвиток пам'яті, висока концентрація уваги, вміння впливати на інших, психічна та емоційна врівноваженість, емпатія;

- Особисті якості, інтереси та нахили: високе почуття відповідальності, самоконтроль та врівноваженість, толерантність та неупереджене ставлення до інших, турбота та повага до оточуючих, самосвідомість та прагнення до саморозвитку, оригінальність, винахідливість, різнобічність, тактовність, культура, цілеспрямованість, енергійність, артистизм, вміння передбачати події, вимогливість до себе та інших [26, с. 120].

Таким чином, професійна готовність випускників до майбутньої професійної або практичної діяльності передбачає не тільки наявність необхідних професійно важливих якостей, відповідних знань, умінь і навичок, але й сформовану здатність ефективно застосовувати їх на практиці в умовах реальної професійної діяльності. Це включає як розуміння спеціалізованих аспектів роботи, так і вміння адаптуватися до різних ситуацій і викликів, які можуть виникати в ході виконання своїх обов'язків.

Висновки до розділу 1

Формування психологічної готовності - це тривалий процес формування необхідних установок, поглядів і якостей особистості, який починається з усвідомлення сутності діяльності, набуття необхідних знань, навичок і вміння їх виконувати, мотивованого підвищенням власної відповідальності та виробленням позитивного ставлення до цього питання. Цей процес завершується перетворенням психологічної підготовки на стійкі особистісні якості, що проходить кілька етапів.

Так, показниками сформованості психологічної готовності до професійної діяльності у молодих фахівців є прагнення до максимальної продуктивності праці, ініціативність і творчість, вміння працювати в

команді. Тому формування психологічної готовності до праці не обмежується розвитком трудових навичок, а передусім пов'язане з формуванням готовності та бажання брати участь у будь-якій праці, необхідній суспільству.

Оскільки формування психологічної готовності є керованим процесом, його ефективність підвищується завдяки участі в навчально-трудовій діяльності. Формування психологічної готовності відбувається в умовах спеціально організованого навчання, спрямованого на набуття теоретичних знань і практичних навичок та розвиток функціональних процесів, причому той чи інший компонент відіграє домінуючу роль у всіх компонентах, залежно від виду діяльності.

Формування професійної діяльності розпочинається із закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Державна доктрина розвитку освіти визначає освіту як ресурс професійної підготовки та формування життєдіяльності людини і гарантує розвиток професійної діяльності. Професійно-технічна освіта є складовою системи освіти України і виконує важливе завдання для суспільства, зокрема, щодо підготовки висококваліфікованих робітників для виробничої сфери.

Професійна діяльність - це складна ієрархічно організована спільна діяльність усіх учасників освітнього процесу. Вивчення професійної діяльності та її багатогранність зумовлюють багатоаспектне розуміння її сутності та змісту.

Підготовка майбутніх фахівців до професійної діяльності - це процес, у ході якого молодь оволодіває засобами праці, усвідомлює та визнає себе суб'єктом певної соціальної практики. У сучасній динамічній соціально-економічній ситуації проблеми швидкої зміни та невідповідності умов праці попиту зумовлені не лише особистісними характеристиками зайнятої людини, але й її професійною діяльністю. Тому професійна діяльність має бути спрямована на визначення вимог до професіоналізму,

виявлення основних функцій, які складають зміст професійних програм, та визначення якостей, що становлять модель професіоналізму.

Професійна готовність випускників до майбутньої професійної або практичної діяльності передбачає не тільки наявність необхідних професійно важливих якостей, відповідних знань, умінь і навичок, але й сформовану здатність ефективно застосовувати їх на практиці в умовах реальної професійної діяльності. Це включає як розуміння спеціалізованих аспектів роботи, так і вміння адаптуватися до різних ситуацій і викликів, які можуть виникати в ході виконання своїх обов'язків.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНА ДІАГНОСТИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО- ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Організація емпіричного дослідження

Для проведення емпіричного дослідження, спрямованого на аналіз психологічної готовності випускників до професійної діяльності, було реалізовано чотири ключових етапи, які забезпечили ґрунтовне вивчення й систематизацію досліджуваної теми.

1. Підготовчо-організаційний етап.

На початковому етапі основна увага була приділена вибору методик для оцінки психологічної готовності випускників до професійного становлення. Проведено планування відбору учасників та визначено пріоритетні завдання дослідження, що дозволило створити чіткий орієнтир для подальших дій.

2. Дослідницький етап (збір емпіричних даних).

Цей етап передбачав залучення респондентів до участі в експерименті з використанням попередньо обраних методик. Основний акцент був зроблений на визначенні рівня психологічної готовності випускників і детальному аналізі когнітивних та соціальних аспектів їхньої взаємодії. З цією метою застосовано такі психодіагностичні інструменти:

- авторська анкета-опитувальник для аналізу когнітивного компоненту професійного самовизначення;
- методика вивчення професійної ідентичності Л. Б. Шнайдера, що охоплює аспекти самоідентифікації, зокрема передчасну, дифузну, сформовану і псевдо самоідентифікацію, а також період мораторію;

- опитувальник мотивів професійного вибору Я. С. Сунцова, орієнтований на визначення внутрішніх і зовнішніх факторів професійного визначення;

- методика професійної готовності А. П. Чернявської, що оцінює самостійність, обізнаність, здатність до прийняття рішень та емоційну складову у процесі вибору професії.

Дослідження охопило вибірку з 50 випускників, а його проведення організовано на базі Міжрегіонального вищого професійного училища поліграфії та інформаційних технологій. Це забезпечило комфортні умови для учасників і сприяло якості зібраних даних.

3. Етап обробки, аналізу та інтерпретації даних.

Результати дослідження піддалися детальному статистичному аналізу для виявлення зв'язків між різними компонентами впливу. Одночасно була здійснена перевірка теоретичних моделей, задля підтвердження їх валідності та релевантності отриманим даним.

4. Формулювання висновків.

Після розгорнутого аналізу даних сформульовано ключові висновки щодо динаміки дослідження, структури процесу й чинників, що впливають на психоемоційний розвиток молодих фахівців. Окрім цього, розроблено практичні рекомендації для підтримки та розвитку психологічної готовності випускників до професійної діяльності. Зокрема, увагу зосереджено на оптимізації напрямків професійного розвитку та вдосконаленні навичок емоційної комунікації, необхідних для ефективної взаємодії в соціальному середовищі.

Перелік підібраних методик для здійснення емпіричного дослідження психологічної готовності випускників до професійної діяльності наводимо у табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Методики дослідження

Назва методики	Автор(и)	Мета
Авторська анкета-опитувальник		Дослідження когнітивного компонента професійного самовизначення випускників.
Методика вивчення професійної ідентичності	Л. Б. Шнайдер	Діагностує такі шкали: передчасна самоідентифікація, дифузна (невиразна) самоідентифікація, мораторій, сформована самоідентифікація та псевдсамоідентифікація.
Опитувальник виявлення мотивів професійного вибору	Я. С. Сунцова	Визначення зовнішніх та внутрішніх факторів професійного самовизначення.
Методика професійної готовності	А. П. Чернявська	Діагностика самостійності, обізнаності, ухвалення рішень та емоційного сприйняття при виборі професії, тобто, інакше кажучи, професійна готовність.

Головною метою цього дослідження є глибока оцінка психологічної готовності випускників. Для її досягнення застосовано різноманітні методи збору та аналізу даних, що забезпечують комплексний підхід. До ключових інструментів належать:

- Розроблений план дій, який надає дослідженню чітку структуру;
- Спостереження, що дозволяє зібрати об'єктивну інформацію про поведінкові прояви респондентів;
- Бесіди й інтерв'ю, які поглиблюють розуміння емоційного стану через індивідуальні висловлювання учасників;
- Опитування та тестування для отримання кількісних результатів, придатних для подальшого аналізу;
- Комплексна обробка зібраних даних, яка допомагає виявити закономірності та формулювати обґрунтовані висновки.

Такий підхід дозволяє створити цілісну картину тривожно-депресивних станів, а також стає основою для розробки ефективних стратегій їх подолання.

2.2. Психодіагностичний інструментарій емпіричного дослідження

Основна увага була на збиранні первинних емпіричних даних через продумане дослідження. Здійснимо більш детальну характеристику підібраних методик дослідження:

1. Авторська анкета-опитувальник (додаток А):

Для проведення дослідження когнітивних аспектів, пов'язаних із професійним самовизначенням випускників, було розроблено спеціальну авторську анкету-опитувальник. Ця анкета складалася з питань, які детально досліджували різні аспекти уявлень молоді про професійний світ. Зокрема, акцент було зроблено на визначенні рівня обізнаності випускників щодо різноманіття професій, популярності окремих спеціальностей у суспільстві та їхнього особистого сприйняття ролі цих професій. Крім того, аналізувалося, які професії молодь вважає найбільш значущими для свого життя і майбутнього. Важливим аспектом стало також з'ясування, коли саме у випускників виник інтерес до обраної професії, які професії вони планують обрати на практиці, а про які лише мріють, вважаючи їх недосяжними.

Анкета додатково спрямовувалася на вивчення поглядів випускників у контексті взаємозв'язку між їхніми майбутніми професійними планами та знаннями з технічних предметів, що викладаються в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Таким чином, дослідження дозволило зазирнути вглиб світоглядних уявлень молоді, виявити їхні пріоритети та можливі фактори впливу на вибір майбутнього фаху.

2. Методика вивчення професійної ідентичності Л. Б. Шнайдера (додаток Б):

Поняття професійної ідентичності охоплює усвідомлення людиною своєї належності до конкретної професії та до певної професійної спільноти. Цей складний процес формується шляхом професійного спілкування, взаємодії з колегами, а також завдяки набуттю практичного досвіду у вибраній сфері діяльності. У результаті цього в особи виникає образ професійного «Я», що репрезентує її самосприйняття та самооцінку як фахівця.

Для вивчення професійної ідентичності використовують спеціальну методику, стимульний матеріал якої включає 76 слів. Респондент має обрати з цього списку ті слова, які, на його думку, мають відношення до нього особисто та до його життя загалом. Застосування методики дозволяє оцінити такі ключові параметри: передчасну ідентичність, дифузну (або розмиту) ідентичність, стан мораторію, досягнуту ідентичність та псевдоідентичність.

- Передчасна ідентичність є станом, за якого індивід виявляє авторитарність у поведінці, поєднану із низьким рівнем самостійності. Людині в такому стані властиве прийняття рішень не з власної ініціативи, а під впливом зовнішніх обставин чи примусу.

- Дифузна ідентичність характеризується несформованістю життєвих орієнтирів, цілей, переконань і цінностей. Людина за такого стану не визначилася із власною роллю і часто навіть не прагне до цього. Серед основних ознак цього типу можна виділити незадоволення собою, своїми здібностями та досягненнями; прояв недостатнього інтересу до свого внутрішнього світу; почуття нерозуміння чи зневаги з боку оточення; відчуження від соціуму; небажання йти на зміни; внутрішні конфлікти; низька самооцінка та тенденція до самозвинувачення.

- Стан мораторію вказує на кризу професійної ідентичності, коли індивід працює над її подоланням і шукає нові шляхи для самореалізації в обраній діяльності.

- Досягнута ідентичність представлена сформованими цінностями, ясною метою та чіткими переконаннями. Людина зі встановленою ідентичністю демонструє високий рівень усвідомленості свого місця в житті, задоволеність своєю особистістю та впевненість у власних можливостях. Вона вирізняється позитивним ставленням до себе та гармонійними стосунками в професійному середовищі, приязно сприймаючи критику як стимул для розвитку. Псевдоідентичність описує стан, коли людина або применшує значення своїх досягнень, або, навпаки, перебільшує їх. За цього типу бракує об'єктивної оцінки власних професійних здібностей. Така особа часто демонструє ригідність мислення, відмовляється сприймати критику й може мати складнощі у взаємодії з професійною спільнотою. Іноді також спостерігається надмірна заангажованість у робочий процес за рахунок інших аспектів життя.

Опрацювання результатів: З-поміж слів, вибраних респондентом, підраховують кількість самоописів, що вказують на професіонала, та кількість тих слів, які описують респондента з непрофесійної сторони. Перший показник ділять на другий і отримують коефіцієнт, який інтерпретують так:

- від 0 до 1: передчасна ідентичність;
- від 1 до 2: дифузна;
- від 2 до 3: мораторій;
- 4 бали та більше: псевдоідентичність.

3. Опитувальник мотивів вибору професійної діяльності Я. С. Сунцова (додаток В):

За допомогою адаптованого опитувальника за методикою «Мотиви вибору професії», опитувальника визначення провідного типу мотивації та опитувальника «Мотиви» було проаналізовано зовнішні мотиватори, які

впливають на професійне самовизначення: бажання батьків, вплив однолітків, рекомендації викладачів та експертів, успішність у технічних предметах, позанавчальна активність, сімейні традиції, художня література, взаємодія з представниками професії, засоби масової інформації, а також ситуативні фактори. Психологічними основами цього процесу виявилися особливості розвитку самосвідомості випускників та їхня здатність до самопізнання. У зв'язку з цим було досліджено ключові конструкти самосвідомості: специфіку рефлексії, Я-концепцію та самооцінку.

Рефлексія надає людині можливість свідомо формувати власний життєвий шлях. Тому при аналізі проблеми професійного самовизначення випускників важливо розглянути динаміку розвитку їхньої рефлексивності. У цей період молодь осмислює широкий спектр як внутрішніх, так і соціальних чинників, що визначають вибір професійної діяльності, приймає остаточне рішення та складає індивідуальний професійний план розвитку.

Респондентам пропонується набір тверджень, з якими вони повинні погодитися або не погодитися, використовуючи шкалу оцінки: від 1 до 5, де 1 - «зовсім не згоден», а 5 - «повністю згоден», або «+» чи «-», або «так» чи «ні». Після заповнення формується індивідуальний профіль мотивації. Визначаються домінуючі та другорядні мотиви вибору професійної діяльності.

4. Методика професійної готовності А. П. Чернявської (додаток Д):

Методика зосереджується на дослідженні кількох ключових параметрів професійної готовності:

- Автономність: Включає здатність відокремлювати себе від зовнішнього впливу, наявність ґрунтовних знань і навичок у своїй професії, накопичення власного досвіду, уміння передбачати розвиток кар'єри, демонстрацію ініціативи та креативності у реалізації свого потенціалу;

- Інформованість: Визначає повноту розуміння джерел отримання необхідної інформації;
- Прийняття рішень: Відображає здатність аналізувати ситуацію, що вимагає ухвалення рішень, а також вміння застосовувати відомі алгоритми для їх вирішення;
- Планування: Передбачає визначення основних етапів професійного становлення та самореалізації;
- Емоційне ставлення: Охоплює ставлення до різноманітних аспектів роботи у професії, планування життєвого шляху, а також впливає на процес прийняття рішень.

Пропонується набір тверджень. Якщо Ви погоджуєтесь з наведеним висловлюванням, поставте знак «+» у відповідному місці бланка відповідей; у випадку незгоди - знак «-».

Таким чином підібрані та вивчені методичні інструменти, що дозволило здійснити підготовку для наступного подальшого етапу дослідження психологічної готовності випускників до професійної готовності.

2.3. Обробка та інтерпретація отриманих результатів

Для проведення дослідження було використано чотири основні методики, які дали змогу не лише уточнити, а й систематизувати завдання дослідницької роботи. На початковому етапі було сформовано цільову вибірку, що включала 50 випускників навчального закладу. Учасникам запропонували взяти участь у дослідженні на умовах повної анонімності, що забезпечувало щирість відповідей та достовірність отриманих даних. Для аналізу результатів було застосовано багаторівневий підхід із використанням візуального представлення інформації у вигляді таблиць і діаграм, що дозволило значно полегшити сприйняття отриманих даних і

зробити їх наочними. Результати також супроводжувалися стислими, але змістовними описами для глибшого розуміння тенденцій. Головною метою роботи стало емпіричне вивчення рівня психологічної готовності випускників в закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

1. На початковому етапі дослідження здійснювалася ретельна оцінка когнітивних аспектів, що стосуються професійного самовизначення випускників. Для цього використовувався спеціально розроблена авторська анкета-опитувальник, яка мала на меті виявити ключові особливості та тенденції.

Зібрані дані були систематизовані та представлені у вигляді табл. 2.2. Також проілюстровані у формі відповідних графічних матеріалів для наочності.

Таблиця 2.2.

Авторська анкета-опитувальник

№	Питання	Відповідь	Результат у %
1.	Ваша стать	Хлопці	80
		Дівчата	30
2.	Ваша діяльність на сьогоднішній день?	Навчаюсь	72
		Працюю	28
3.	Як Ви вважає, яка ціль заробітку в житті?	Матеріальний інтерес	49
		Забезпечення та родини потребами	11
		Розвиток кар'єри	40
4.	Яку професійну сферу Ви вважаєте соціально значущою для себе?	Людина техніка	43
		Людина-людина	41
		Людина-природа	10
		Людина-художник	6
5.	Яка група професій імпонує вашому вибору?	Виробничі	38
		Технічні	30
		Фінанси та економіка	27
		Юридичні	7
		Гуманітарні	0
		Медичні	0
6.	Хто допоміг адаптуватися у виборі професії?	Власне бажання	50
		Батьки	30
		ЗМІ	10
		Соціум	10
7.	Чи впевнені Ви в остаточному виборі професії?	Так	50
		Ні	50
8.	Чому Ви залишилися на виборі	Переконання та	50

	обраної професії?	впевненість у собі	
		Розвиток та стабільність	30
		Сімейні традиції	20
9.	Як навчання у закладі вплинуло на вибір професії?	Зацікавлення	50
		Відштовхування	40
		Не знаю	10
10.	Чи плануєте Ви далі навчатися (вищі навчальні заклади) для удосконалення умінь та навичок?	Так	50
		Ні	50
11.	Чи шкодує Ви у виборі професії?	Так	50
		Ні	50

На основі отриманих в результаті діагностики за першою методикою даних можна зробити кілька важливих спостережень:

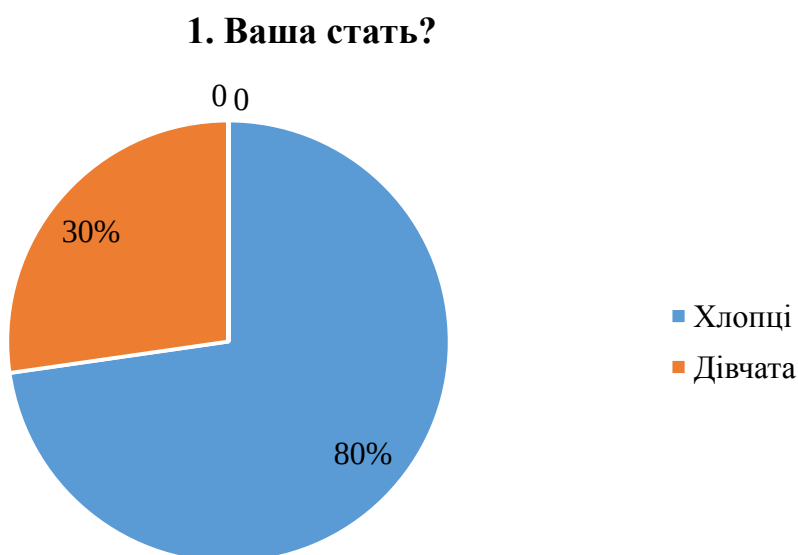

Рис. 2.1. Анкета-опитувальник

У проведеному опитуванні взяли участь 50 респондентів, які є випускниками навчального закладу. Гендерний розподіл учасників показав, що серед них було 80% хлопців і 30% дівчат. Такий дисбаланс між представниками різних статей значно вплинув на підсумкову інтерпретацію отриманих даних, зокрема, підкресливши більше залучення чоловіків до певних аспектів дослідження.

2. Ваша діяльність на сьогоднішній день?

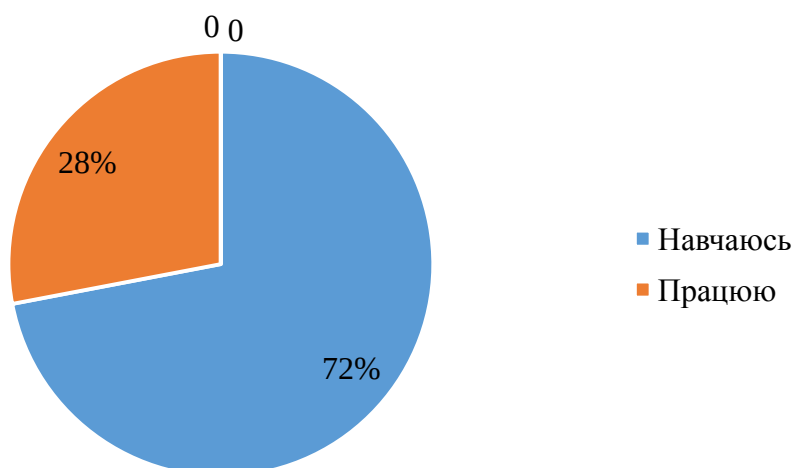

Рис. 2.2. Анкета-опитувальник

На питання про поточну зайнятість: «Ваша діяльність на сьогоднішній день?» відповіді розподілилися наступним чином: 72% зазначили, що продовжують навчання, тоді як 28% вказали, що працюють. Зібрані дані демонструють, що більшість опитаних перебувають у процесі навчання, але водночас частина вже має досвід професійної діяльності. Це свідчить про те, що для багатьох випускників поняття роботи та професійного розвитку не є новим, що потенційно може сприяти їх більшій адаптації до трудової діяльності в майбутньому.

3. Як Ви вважаєте яка ціль заробітку в житті?

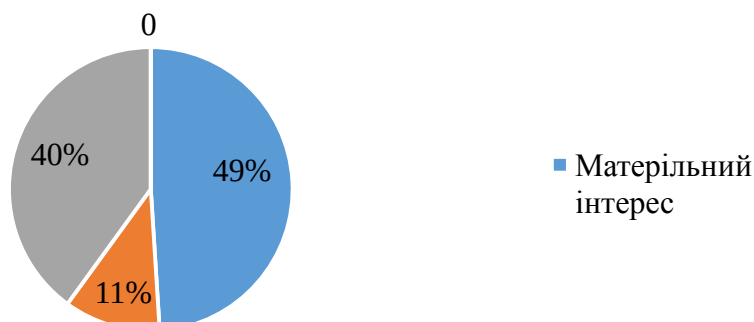

Рис. 2.3. Анкета-опитувальник

На питання: «Як Ви вважає, яка ціль заробітку в житті?» респонденти відповіли наступним чином: для 49% основна мета - це матеріальний добробут, 40% орієнтуються на розвиток кар'єри, і лише 11% ставлять пріоритет на забезпечення родини. Таким чином, результати підкреслюють прагнення більшості випускників до досягнення фінансової стабільності й побудови кар'єри.

4. Яку професійну сферу Ви вважаєте соціально значущою для себе?

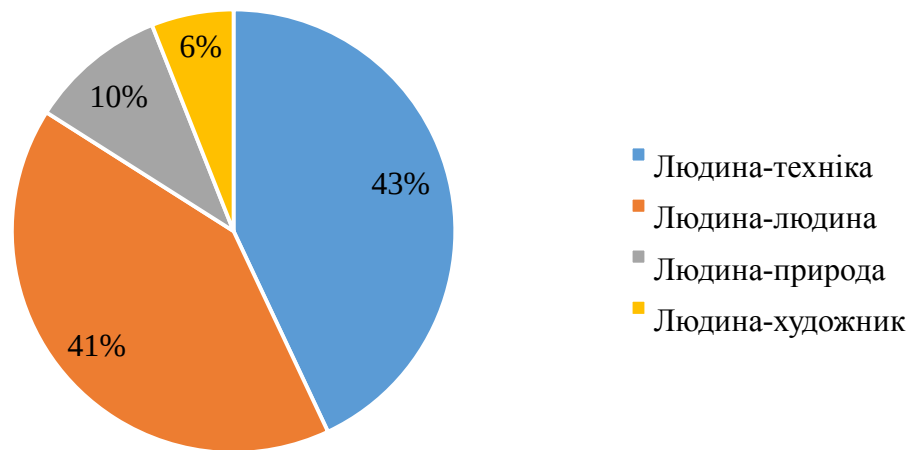

Рис. 2.4. Анкета-опитувальник

Відповідаючи на питання: «Яку професійну сферу Ви вважаєте соціально значущою для себе?» найбільше респондентів обрали сфери «Людина-техніка» 43% та «Людина-людина» 41%. Ця статистика підтверджує зацікавленість учасників у напрямках діяльності, пов'язаних як із технічними аспектами, так і з міжособистісною взаємодією.

5. Яка група професій імпонує вашому вибору?

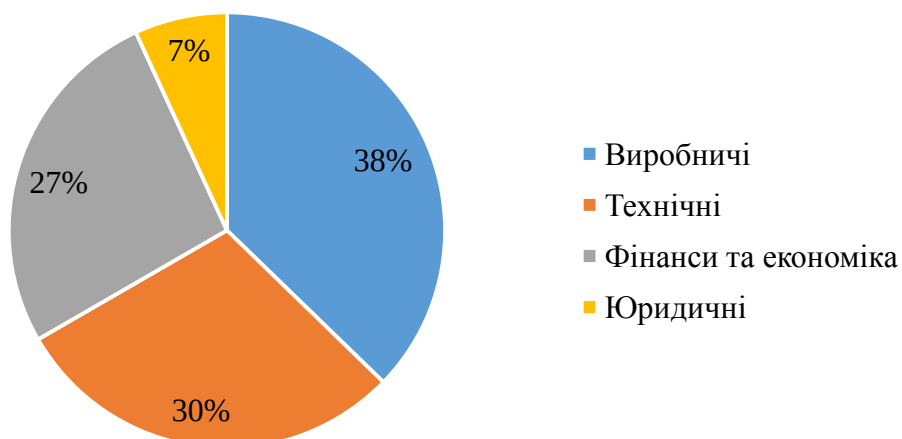

Рис. 2.5. Анкета-опитувальник

У відповідь на запитання: «Яка група професій імпонує вашому вибору?» найбільш популярними стали виробничі професії 38%, за ними йдуть технічні спеціальності 30%. Водночас гуманітарні та медичні професії не отримали жодного голосу. Подібна тенденція свідчить про те, що молодь демонструє значний інтерес саме до професій виробничого напрямку.

6. Хто допоміг адаптуватися у виборі професії?

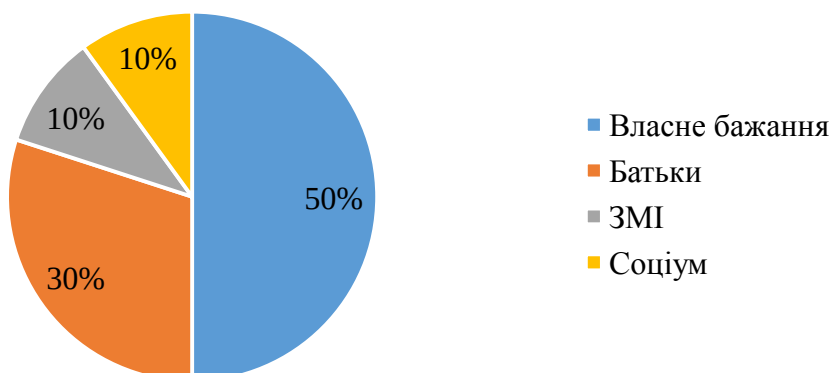

Рис. 2.6. Анкета-опитувальник

Відповідаючи на питання: «Хто допоміг адаптуватися у виборі професії?», 50% респондентів зазначили, що зробили цей вибір самостійно. Ще 30% отримали вплив від батьків, які допомагали їм через поради або переконання. Решта респондентів скористалася інформацією, отриманою із засобів масової інформації та соціального середовища по 10%. Це свідчить про розмаїття джерел, які формували уявлення молоді про майбутню професію.

7. Чи впевнені Ви в остаточному виборі професії?

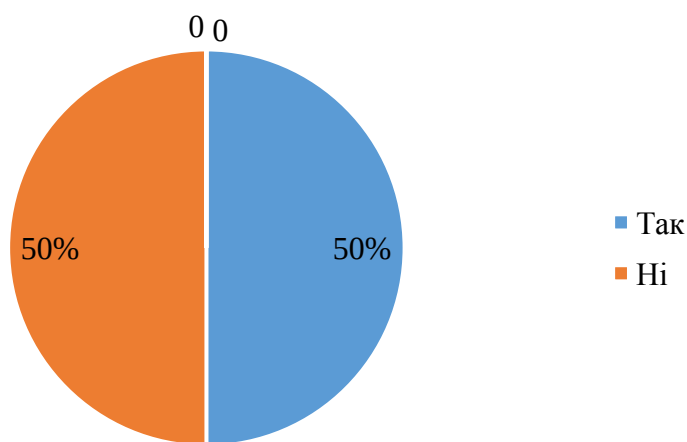

Рис. 2.7. Анкета-опитувальник

На питання: «Чи впевнені Ви в остаточному виборі професії?» відповіді респондентів розділилися порівну: 50% указали, що впевнені у своєму виборі, тоді як інші 50% сумніваються або залишають це питання відкритим.

8. Чому Ви залишилися на виборі обраної професії?

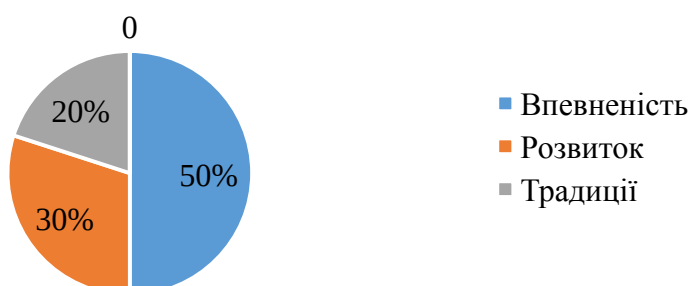
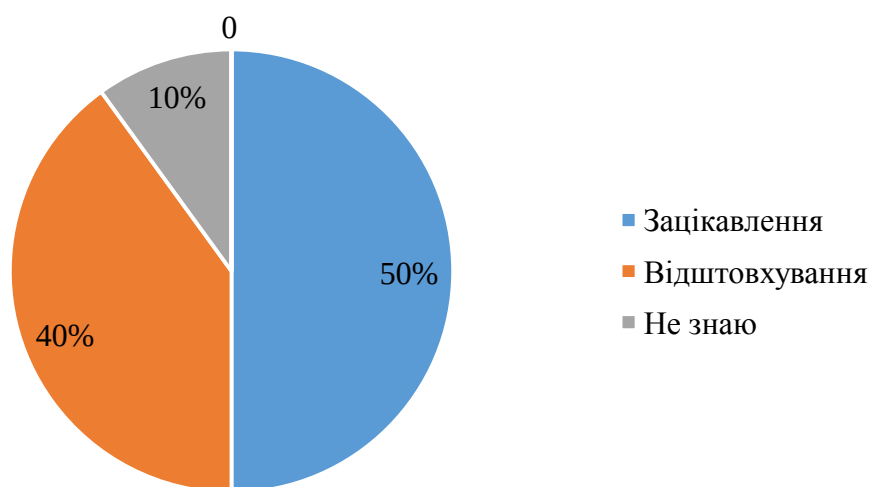

Рис. 2.8. Анкета-опитувальник

При відповіді на запитання: «Чому Ви залишилися на виборі обраної професії?», половина опитаних 50% зазначила, що керувалася впевненістю та переконанням у правильності свого вибору. Інша група 30% наголосила, що їхній вибір обумовлений прагненням до стабільності та особистісного розвитку.

9. Як навчання у закладі вплинуло на вибір професії?

Рис. 2.9. Анкета-опитувальник

На запитання: «Як навчання у закладі вплинуло на вибір професії?», відповіді розподілилися наступним чином: 50% учасників зазначили, що зацікавлені у продовженні кар'єри за обраним напрямком, що підтверджується попередніми відповідями. Водночас 40% висловили сумнів, чи будуть вони надалі реалізовувати себе у цій професії. Ще 10% не змогли надати конкретну відповідь.

**10. Чи плануєте Ви далі навчатися для
удосконалення умінь та навичок?**

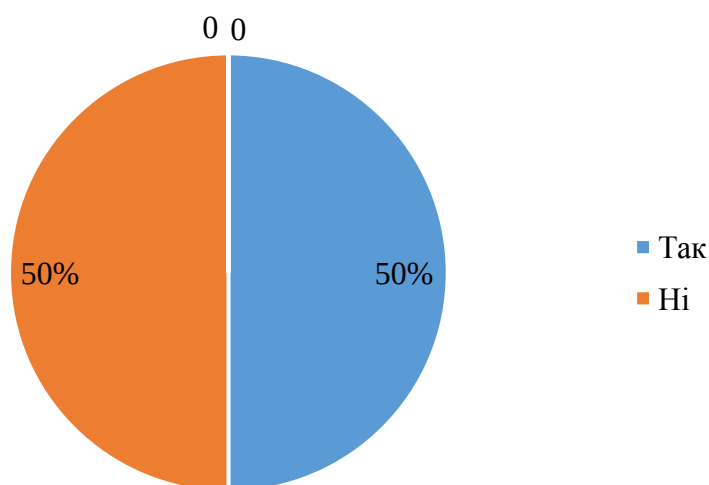

Рис. 3.1. Анкета-опитувальник

На запитання «Чи плануєте ви продовжувати навчання у вищих навчальних закладах для вдосконалення своїх вмінь і навичок?» відповіді розділилися порівну: половина респондентів 50% висловила готовність до подальшого розвитку, тоді як інші 50% зазначили, що не мають таких планів.

11. Чи шкодуєте Ви у виборі професії?

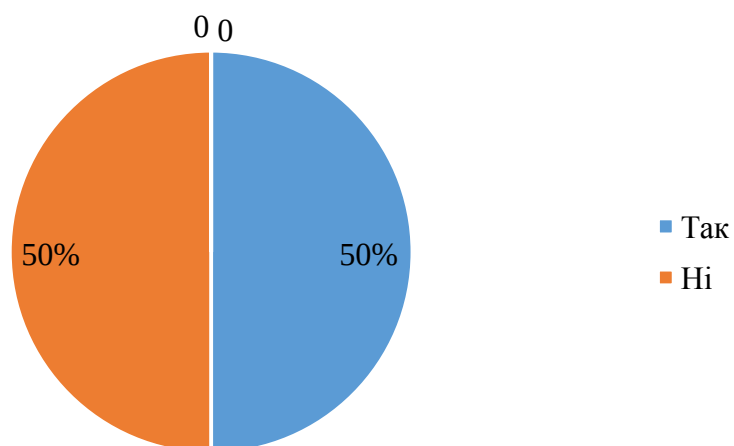

Рис. 3.2. Анкета-опитувальник

Щодо питання «Чи шкодуєте ви про вибір своєї професії?» результати також поділилися рівномірно: 50% опитаних відповіли позитивно, вказуючи на певні розчарування, тоді як інші 50% відповіли негативно. Це може частково пояснювати небажання частини респондентів продовжувати свій професійний розвиток.

Аналіз отриманих даних свідчить, що значна частина учасників опитування не мала жодного попереднього досвіду співпраці чи залученості в аспектах, пов'язаних із професійною готовністю. Цей факт підкреслює, що для багатьох респондентів сфера професійної діяльності та усвідомлення власної готовності до роботи залишається недостатньо дослідженою або взагалі невідомою. Така ситуація може створювати певні перешкоди в майбутньому, адже відсутність базового розуміння цих питань здатна негативно впливати на процес вибору кар'єрного шляху. Крім того, це може обмежувати можливості людей у реалізації їхнього потенціалу в професійному житті, що, у свою чергу, ставить перед суспільством важливе завдання сприяти розвитку компетенцій та підвищенню обізнаності в цій сфері.

2. На другому етапі проводилася методика вивчення професійної ідентичності Л. Б. Шнайдера. Ця методика використовується для оцінки ступеня сформованості професійної ідентичності та визначення домінуючого її типу у респондента. Результати оформлено у вигляді таблиці 2.3 та діаграми:

Таблиця 2.3.

Методика професійної ідентичності Л. Б. Шнайдера

№	Шкала	Результати у %	Бали
I.	Передчасна ідентичність	28	0-1
II.	Дифузна ідентичність	30	1-2
III.	Моральна ідентичність	27	2-3
IV.	Досягнута ідентичність	15	4

Отримані результати згруповано за рівнями та візуалізовано на рисунку 3.3.

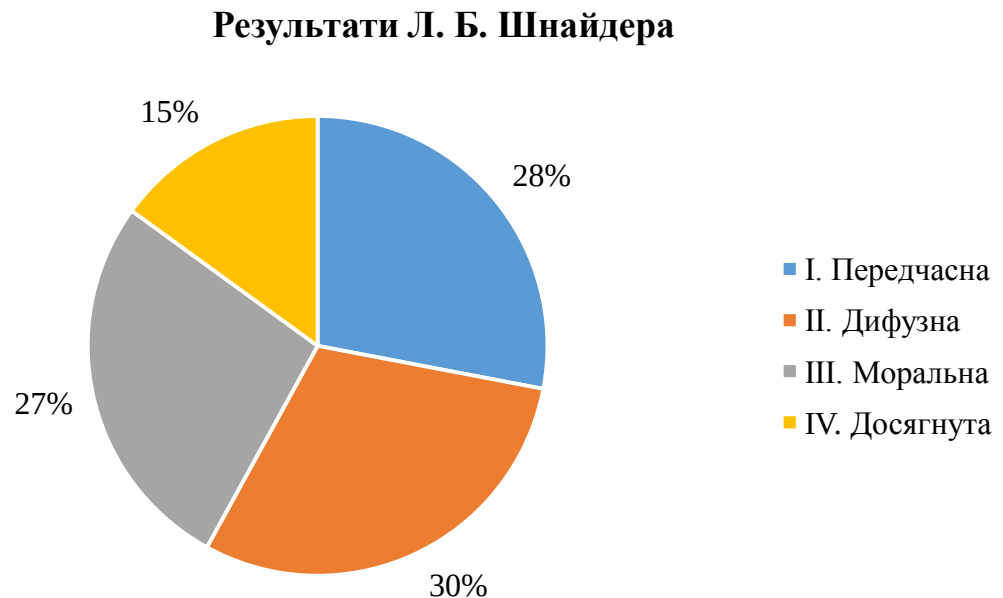

Рис. 3.3. Результати методики Л. Б. Шнайдер

На основі отриманих в результаті діагностики за другою методикою даних можна зробити кілька важливих спостережень:

I. Передчасна ідентичність: Виявлена у 28% випускників. Цей тип ідентичності характеризується тим, що вибір професійного шляху здійснюється під впливом зовнішніх обставин, таких як очікування батьків чи суспільства, без ґрунтовного аналізу власних інтересів і здібностей. Такі результати свідчать про відсутність глибокого самоосмислення при ухваленні рішень щодо майбутньої професії.

II. Дифузна ідентичність: Встановлена у 30% випускників. У цьому випадку молоді люди не мають чітко визначених професійних орієнтирів, демонструють невпевненість у виборі кар'єрного напрямку і низький рівень мотивації до саморозвитку. Подібна невизначеність сигналізує про

необхідність посиленої профорієнтаційної підтримки та заходів, спрямованих на підвищення їхньої професійної готовності.

III. Моральна ідентичність: Виявлена у 27% випускників. Ця група обирає професію, керуючись морально-етичними принципами та прагненням сприяти соціальному благу. Етичні цінності й суспільна значущість професійної діяльності для них є ключовими чинниками прийняття рішень щодо кар'єри.

IV. Досягнута ідентичність: Відзначена у 15% випускників. Представники цієї категорії мають усвідомлений підхід до вибору професії, сформовану професійну самоідентифікацію, ясне уявлення щодо шляхів кар'єрного розвитку та впевненість у правильності власного вибору. Особистість чітко усвідомлює свою професійну роль і демонструє високий рівень готовності до її реалізації.

Таким чином наявність різноманітних типів професійної ідентичності серед випускників свідчить про те, що процес професійного самовизначення є багатограним і часто непростим. Випадки передчасної ідентичності вказують на те, що значна частина молоді обирає професію під впливом зовнішніх обставин, що згодом може призводити до незадоволення своїм професійним шляхом. Отримані результати акцентують увагу на необхідності вдосконалення профорієнтаційної роботи в освітніх закладах, особливо серед молоді з передчасною та дифузною ідентичністю. Це сприятиме формуванню більш усвідомленого і впевненого вибору професійного шляху.

3. На третьому етапі проводилася оцінка вибору до професійної діяльності за допомогою опитувальника Я. С. Сунцова. Результати оформлено у вигляді табл. 2.4 та діаграми:

Таблиця 2.4.

Результати опитувальника Я. С. Сунцова

№	Мотив самовизначення	Результати у %
1.	Бажання та переконання батьків	16
2.	Поради та бажання друзів	10

3.	Вплив викладачів	7
4.	Рекомендації фахівців	8
5.	Навчальні дисципліни за професією	5
6.	Поза навчальна діяльність	13
7.	Сімейні традиції	11
8.	Інші джерела інформації	10
9.	Організації	8
10.	ЗМІ	2
11.	Відеоролики та репортажі	2
12.	Персонажі фільмів та книг	3
13.	Життєві ситуації	5

Отримані результати згруповано за рівнями та візуалізовано на рис.3.4.

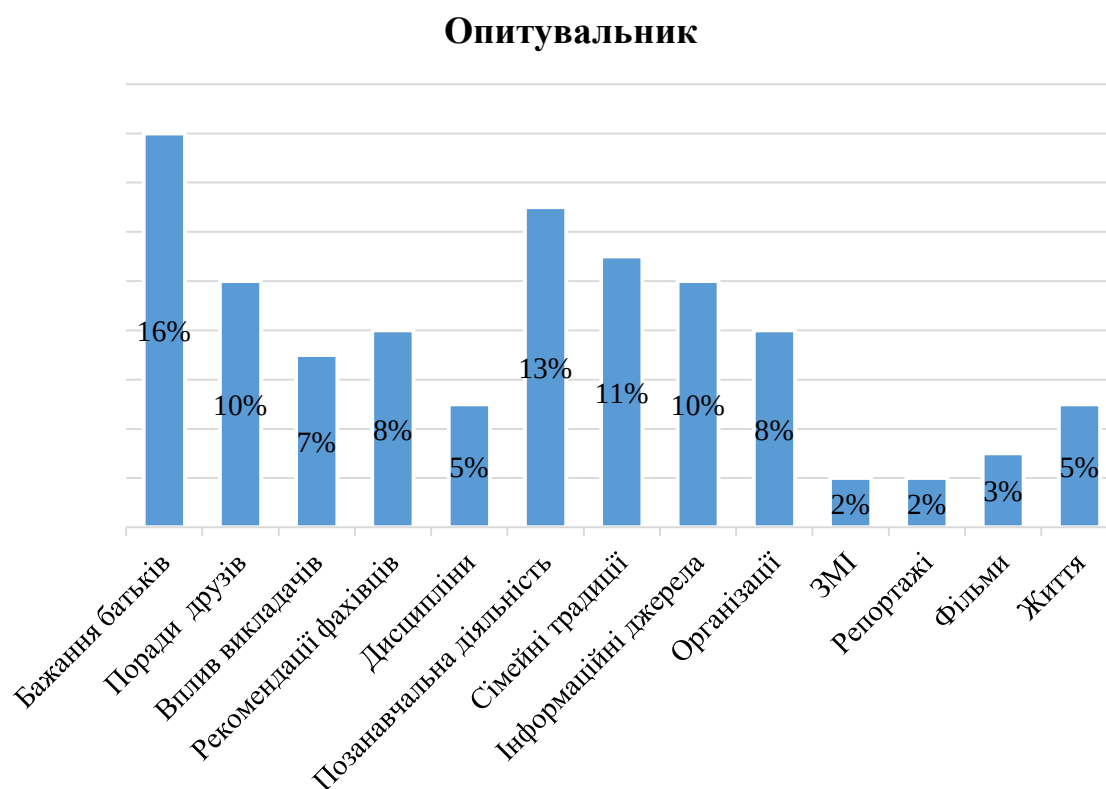

Рис. 3.4. Результати опитувальника

Я. С. Сунцова

На основі отриманих в результаті діагностики за третьою методикою даних можна зробити кілька важливих спостережень:

- Бажання та переконання батьків: 16% випускників зазначили, що вирішальну роль у їхній готовності до професійного шляху відіграли поради та вплив сім'ї;

- Позаурочна діяльність: 13% учнів відзначили значний вплив занять, якими вони займалися поза навчальним процесом, на їхню впевненість у виборі професії;

- Сімейні традиції: 11% випускників обрали професійний шлях, натхненний сімейними звичаями та традиціями;

- Поради друзів та інші джерела інформації: на вибір спеціальності вплинула інформація, отримана від близького оточення або знайомих професійних прикладів. Цей фактор відзначили 10% респондентів;

- Рекомендації фахівців: 8% випускників заявили, що знайомство з майбутньою професією через спеціалістів стало ключем до їхньої готовності розпочати кар'єру;

- Вплив викладачів: хоча викладачі не є вирішальним чинником, 7% опитаних все ж вважають їхню підтримку значущою для вибору майбутньої діяльності;

- Професійні організації: взаємодія з установами, пов'язаними з бажаною сферою діяльності, допомогла визначитися з вибором професії 8% випускників;

- Навчальні дисципліни та життєві ситуації оцінили по 5% випускників, що мають досить малий вплив на формування професійної готовності.

- Медіа-вплив залишився мінімальним: ЗМІ - 2%, відеоролики та репортажі - 2%, персонажі фільмів і книг - 3%.

Таким чином основною складовою вибору професії є сімейний вплив, зокрема батьки та сімейні традиції. Також значним виявився досвід, набутий у позаурочній діяльності. Соціальне оточення, включаючи друзів і знайомства з фахівцями, сприяє формуванню підходу до вибору професії, але не є визначальним фактором. Водночас навчальні дисципліни та медійні джерела мають незначний вплив на готовність молоді до професійного шляху.

4. На четвертому етапі проводилася оцінка професійної готовності за методикою А. П. Чернявської. Результати оформлено у вигляді табл. 2.5 та діаграми:

Таблиця 2.5.

Результати за методикою А. П. Чернявської

Шкала	Рівень	Результати у %
I. Автономність	Високий	40
	Середній	50
	Низький	10
II. Інформаційність	Високий	20
	Середній	60
	Низький	20
III. Прийняття рішень	Високий	30
	Середній	60
	Низький	10
IV. Планування	Високий	30
	Середній	50
	Низький	20
V. Емоційне ставлення	Високий	40
	Середній	20
	Низький	40

Отримані результати згруповано за рівнями та візуалізовано на рисунках:

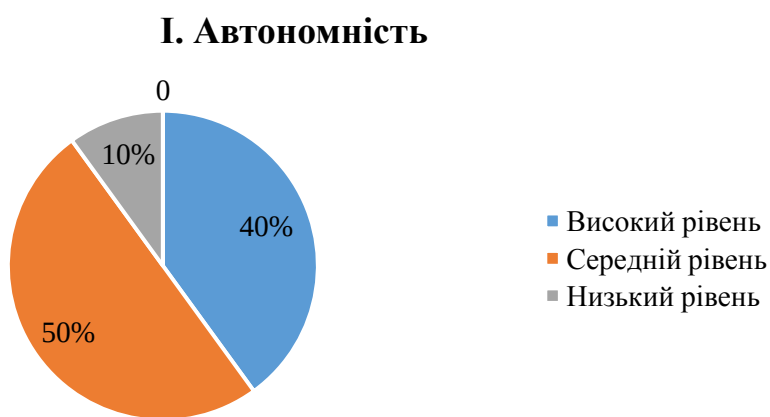

Рис. 3.5. Методика А. П. Чернявської

На основі отриманих в результаті діагностики за четвертою методикою даних можна зробити кілька важливих спостережень:

I. Шкала «Автономність» характеризується такими показниками: високий рівень - 40%, середній - 50%, низький - 10%. Домінуючим

показником є середній рівень автономності, що свідчить про те, що більшість учасників дослідження прагнуть до самостійності, реалізації своїх можливостей і здібностей, а також демонструють достатню ініціативність. Водночас, іноді вони можуть стикатися з труднощами через брак досвіду або навичок у визначенні власних цілей, а також через вплив зовнішніх факторів.

Такі випускники усвідомлюють свій професійний вибір як особисто зроблений і такий, що відповідає їхнім уявленням про себе. Проте готовність до практичної реалізації цього вибору у них ще не є достатньо конкретизованою. Вони виявляють значний рівень самовизначення, сприймаючи себе суб'єктами планування власного професійного майбутнього, активно переглядають свої плани та модифікують їх для узгодження з поставленими кар'єрними цілями.

II. Інформаційність

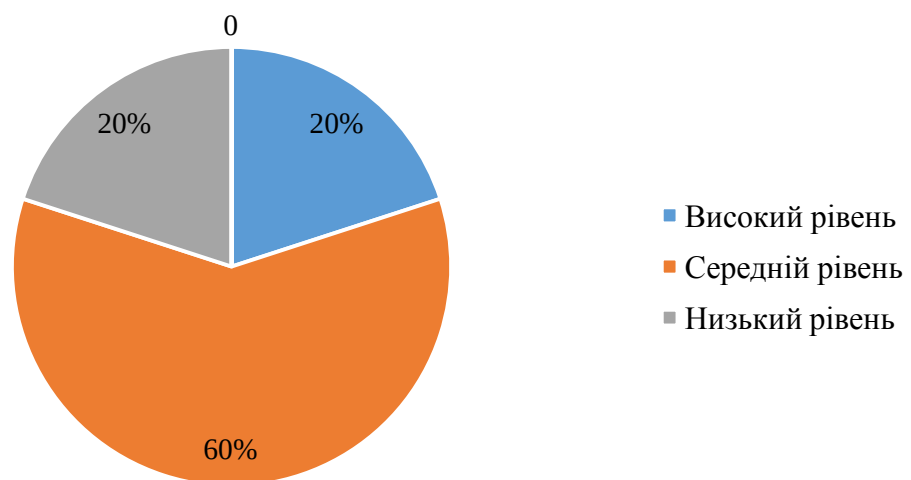
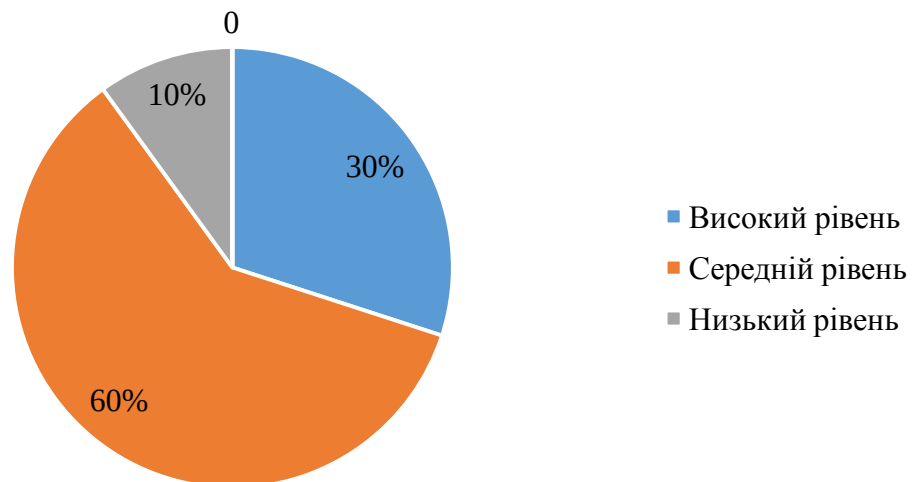

Рис. 3.6. Методика А. П. Чернявської

II. Шкала «Інформованість» має наступний розподіл: високий рівень - 20%, середній - 60%, низький - 20%. Переважання середнього рівня свідчить про обмежену поінформованість студентів щодо особливостей обраної професії. Хоча базові знання у респондентів присутні, їм бракує глибшого розуміння специфіки професійної діяльності, варіантів кар'єрного розвитку та можливостей подальшого навчання.

Здобувачі освіти з високим рівнем інформованості здатні критично переосмислювати свої рішення щодо подальшої навчальної та професійної діяльності, враховуючи свої уявлення про ідеальну кар'єру в довгостроковій перспективі. Вони також аналізують важливість професійних навичок для досягнення своїх цілей і оцінюють можливості інших споріднених сфер для виявлення та реалізації власного потенціалу в

III. Прийняття рішень

умовах трудової діяльності.

Рис. 3.7. Методика А. П. Чернявської

III. Шкала «Прийняття рішень» розподіляється наступним чином: високий рівень демонструють 30% учасників дослідження, середній - 60%, а низький – лише 10%. Основна частина випускників, включених у вибірку, має середні показники за цією шкалою. Це свідчить про те, що у них поки недостатньо сформована здатність обирати серед кількох альтернатив і приймати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності.

В умовах сучасного світу, який пропонує широкий спектр кар'єрних можливостей навіть у межах однієї спеціальності, розвиток цієї навички є вкрай важливим. Ті ж, хто демонструє високий рівень за шкалою «Прийняття рішень», мають чітке бачення свого ідеального професійного майбутнього як в найближчій перспективі, так і частково у середньостроковій. Вони усвідомлюють значення самостійної роботи над розвитком професійної компетентності, активно створюють різноманітні стратегії для пошуку роботи та побудови кар'єри після завершення навчання.

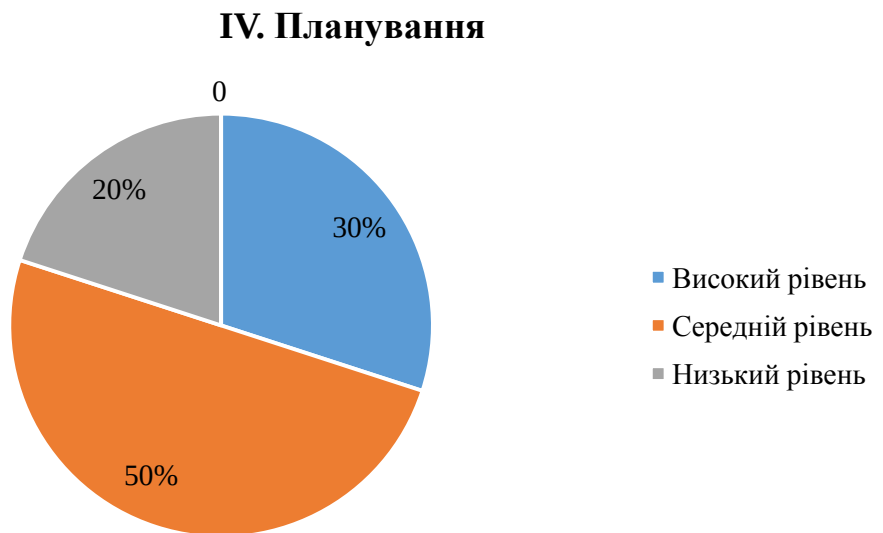

Рис. 3.8. Методика А. П. Чернявської

IV. Шкала «Планування» зафіксувала наступні показники: високий рівень становить 30%, середній рівень - 50%, а низький рівень - 20%. Ці результати свідчать про те, що значна частина випускників стикається з труднощами у формулюванні чітких і досяжних цілей, а також у визначенні ефективних шляхів і засобів для їх реалізації в процесі професійного становлення.

Така ситуація вказує на недостатній рівень усвідомлення специфіки діяльності випускника, а також можливу невпевненість у відповідності їхніх особистісних рис вимогам обраного фаху. Отже, це може бути сигналом для майбутнього розвитку програм підтримки, спрямованих на підвищення навичок самостійного планування.

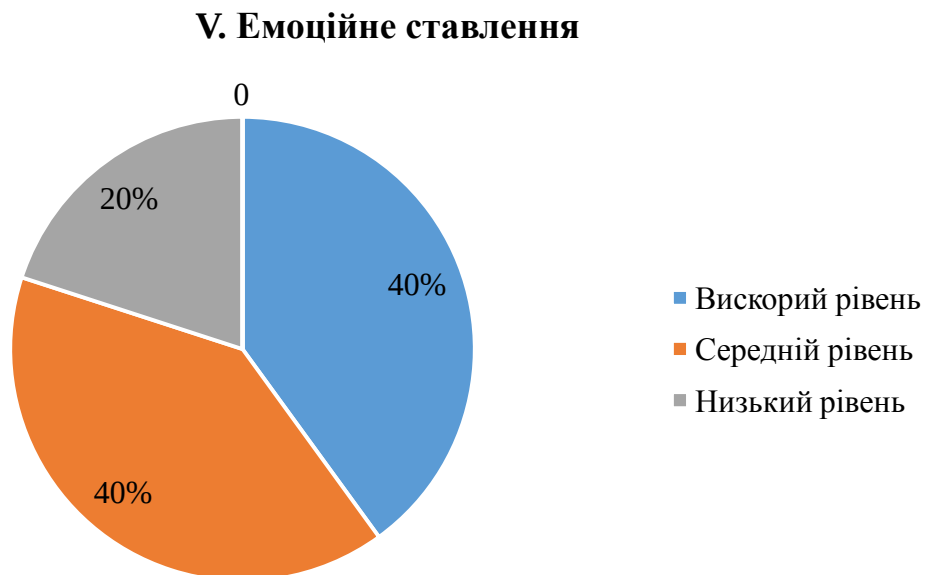

Рис. 3.9. Методика А. П. Чернявської

V. Шкала «Емоційне ставлення» демонструє рівномірний розподіл результатів: високий і середній рівні складають по 40% відповідно, тоді як низький рівень досягає лише 20%. Це підтверджує складність процесу професійного самовизначення, адже він супроводжується багатьма викликами, невизначеністю, ризиками та сумнівами.

В даній вибірці спостерігається значний баланс між тими, хто має емоційно позитивне сприйняття цього процесу, і тими, хто переживає певні труднощі та тривоги. З одного боку, це свідчить про зацікавленість та мотивацію багатьох респондентів у досягненні професійних результатів. З іншого боку, наявність певних емоційних переживань підкреслює потребу в додатковій підтримці для тих, хто відчуває труднощі в адаптації до обраної ролі.

Підсумовуючи та аналізуючи результати, це дослідження охоплювало застосування різноманітних методик, які дали змогу провести глибоке й всебічне вивчення психологічної готовності випускників. Аналіз отриманих даних чітко показав, що професійна готовність відіграє ключову роль у формуванні їхньої майбутньої професійної діяльності. Особливої уваги заслуговує те, що в ході роботи було визначено вплив цього критично важливого фактора на вибір кар'єрного шляху. Зокрема, помітно, що люди, які вже перебувають у сфері професійної діяльності, підходять до її підготовки більш усвідомлено та ретельно.

Висновки до розділу 2

Для емпіричного дослідження, спрямованого на всебічний аналіз психологічної готовності випускників до професійної діяльності, було реалізовано чотири послідовні етапи. Кожен із них ретельно планувався та структуризувався, що дозволило застосувати системний підхід до вивчення цього питання і врахувати основні його аспекти.

На першому, підготовчо-організаційному етапі, були визначені завдання, вирішення яких забезпечило досягнення цілей дослідження. Другий етап полягав у зборі емпіричних даних. Третій включав обробку, аналіз і інтерпретацію отриманої інформації, а завершальний, четвертий, - формулювання практичних висновків.

На основі проведеного дослідження стало зрозуміло, що більшість опитаних учасників не має досвіду взаємодії у контексті професійної готовності. Це свідчить про недостатнє розуміння поняття професійної діяльності серед молоді, що може впливати на їх здатність вибудовувати кар'єрний шлях і реалізовувати себе в професійній сфері. Крім того, різноманітність типів професійної ідентичності серед випускників демонструє багатогранність процесу професійного самовизначення та його складність.

Дослідження показало, що значна частина молоді обирає професію під впливом зовнішніх факторів, таких як сімейний вплив і традиції. Це може зумовлювати випадки передчасного професійного вибору, що надалі стає причиною незадоволення кар'єрним шляхом. Окрім сім'ї, на процес професійного самовизначення суттєво впливає досвід, отриманий у позанавчальній діяльності, соціальні контакти, а також знайомства з фахівцями, хоча ці чинники не є вирішальними. Водночас навчальні дисципліни та медійні джерела демонструють мінімальний вплив на готовність молоді до професійного становлення.

Аналіз рівня автономності учасників показав, що більшість прагне до самостійності, хоче реалізувати свої здібності та проявляє достатню ініціативність, що відповідає середньому рівню цього показника. Однак ця група випускників виявила недостатню поінформованість про обрані професії та їх особливості, що обмежує їх здатність приймати обґрунтовані рішення у ситуаціях невизначеності. Більшість опитаних також стикається із труднощами в формулюванні ясних і досяжних цілей, а також у визначенні ефективних способів їх реалізації.

Отримані результати підтверджують складність процесу професійного самовизначення молоді, оскільки він супроводжується численними викликами, невизначеністю, ризиками та сумнівами. У цьому контексті важливо звернути увагу на необхідність вдосконалення інформаційної підтримки та створення сприятливих умов для формування психологічної готовності випускників до майбутньої професійної діяльності.

РОЗДІЛ 3.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВИПУСКНІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Вплив факторів соціального кола на формування психологічної готовності випускників до професійної діяльності

Від початку XXI століття технологічні новації та процеси, інтернет і діджиталізація всеохопно та стрімко увійшли в життя різноманітних соціальних груп. Становлення особистості на різних етапах соціально-вікового розвитку відбувається під пильним контролем суспільства, культури, історичних умов, які «схвалюють розвиток» певних типів особистості, представників певних прошарків, професійних груп. У деякі критичні моменти існування суспільства контроль за розвитком особистості здійснюється не тільки через поступову регуляцію діяльності окремих соціальних інституцій (включно з інститутами професійної соціалізації), а й, як наслідок соціальної біфуркації, в процесі революційних змін, масових хвилювань. На думку Т. М. Титаренко [54], сучасне суспільство характеризується наявністю протиріч, за яких, з одного боку, відбувається заохочення здобуття досвіду, а з іншого - протидія [20].

Зміна реалій суспільного буття постійно впливає на трансформацію поглядів щодо нинішнього вибору професії, який залишається ключовою ланкою соціальної системи. Ця система має необхідні нормативно-правові засади, що сприяють розкриттю потенціалу молодого покоління та забезпечують його поступовий розвиток. Основною метою впливу соціального середовища є всебічний розвиток особистості, здатної до творення нового людського життя. Шляхи втілення цього масштабного

завдання включають процеси самовдосконалення та подальшої самореалізації випускників у сферах діяльності, які вони обирають для свого професійного майбутнього.

У цьому контексті надзвичайно важливим є формування професійного самовизначення юнацтва, що розглядається як багатогранний і динамічний процес. Він передбачає впровадження різноманітних підходів до забезпечення цієї мети, акцентуючи увагу на індивідуальних потребах кожного молодого фахівця. На етапі перехідного періоду випускники часто замислюються над ключовими питаннями, які є визначальними для їхнього майбутнього: як осмислити власну роль та місце в житті, яким чином обрати професію, яка відповідатиме їхнім здібностям і прагненням, а також як будувати взаємини зі значущими для них людьми.

Сформоване розуміння цих життєво важливих аспектів утворює міцну психологічну базу, необхідну для соціального та особистісного самовизначення молодої людини. Це також стає основою внутрішньої позиції дорослого, про що свідчить здатність розробляти власний життєвий план і визначати своє місце в нових умовах дорослого життя. Такий підхід дозволяє випускникам не лише адаптуватися до сучасного соціального середовища, а й результативно діяти всередині нього, втілюючи власні ідеї та прагнення для гармонійного розвитку як на індивідуальному рівні, так і у більш масштабних соціальних процесах [1].

Сучасним випускникам непросто визначитися з майбутньою професією. Соціум сформований таким чином, що рішення треба приймати швидко. Сьогодні ж, через інтенсивну модернізацію, проблема вибору професії виникає ще в школі, починаючись на рівні соціального розвитку. Випускники стикаються з серйозними труднощами: продовжувати навчання в закладі чи вступати до вищих навчальних закладів. На їх вибір часто впливають випадкові соціальні фактори, наприклад, вступ "за компанію", за порадою дорослих, які нерідко

переоцінюють або недооцінюють здібності дітей. Часто випускники піддаються впливу ЗМІ та суспільних стереотипів, вважаючи, що володіють достатньою інформацією про професію, що й пояснює їхній вибір.

Дослідники серед причин свідомого та несвідомого вибору випускників майбутньої професії вказують, зокрема, на відсутність зацікавленості в соціальному супроводі підготовки кадрів та небажання соціального кола спілкування приділяти достатньо уваги студентам і надавати їм психолого-соціальну підтримку під час самовизначення [50, с. 343]. У контексті загальної проблеми професійної реалізації випускників вивчалися питання, які стосуються впливу соціального оточення (Н. Макаренко, Т. Розова), професійного самовизначення в соціальному середовищі (Є. Кучеренко), формування готовності до праці (Я. Чаплак). Проблема становлення особистості майбутнього фахівця під впливом середовища детально досліджувалася у працях (Б. Г. Ананьєва, О. О. Бодальова, Б. С. Братуся, С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, В. О. Сластьоніна, О. І. Бондарчука) [52].

Проблематика вивчення впливу соціального середовища на професійну діяльність, яка розглядається у даному контексті, залишається недостатньо дослідженою у рамках сучасної психологічної науки. Відзначається, що відсутність систематизованих, науково обґрунтованих і практично застосовних рекомендацій змістовного характеру обумовлює виникнення значних труднощів при створенні дієвої системи оцінки та підтримки молодих фахівців, які мають діяти в особливих, часто стресових чи нестандартних умовах. Проведений аналіз літературних джерел із філософії, психології та педагогіки свідчить про те, що питання готовності до професійної діяльності знайшло своє відображення в сучасній науці на трьох основних рівнях:

- Особистісний рівень. На цьому рівні готовність розглядається як складне, багаторівневе утворення в структурі особистості. Вона включає

широкий спектр компонентів, які відповідають специфічним вимогам змісту задач і умов діяльності. Усі ці складові у своїй сукупності дають можливість окремому індивіду з успіхом виконувати поставлені професійні завдання. Готовність у цьому аспекті є результатом цілеспрямованої підготовки й стосується сформованої готовності особистості до виконання певної діяльності в соціальному контексті.

- Функціональний рівень. Готовність тут визначається як психофізіологічний стан, що займає проміжне положення між внутрішніми психічними процесами та стабільними рисами особистості. Цей стан відіграє ключову роль у забезпеченні загального функціонального рівня особистості. На його основі формуються і розвиваються специфічні процеси, необхідні для продуктивного виконання будь-якого виду діяльності в соціальних умовах.

- Особистісно-діяльнісний рівень. На цьому етапі готовність аналізується як цілісний прояв усіх інтегративних характеристик особистості. Йдеться про взаємодію морально-етичних, емоційно-вольових, пізнавальних та інших складових, яка дозволяє не лише виконувати професійні функції, але й демонструвати високу адаптивність до умов, що динамічно змінюються, а також брати активну участь у життєдіяльності соціуму [38].

Структурним елементом професійної діяльності є вплив соціального середовища - обґрунтоване уявлення про обрану сферу праці, про те, як оволодіти майбутньою професією, і перспективи кар'єрного зростання. Це частина життєвого плану, бачення особистістю бажаного способу життя, тобто вплив та розуміння шляхів та методів досягнення цілей.

Формування впливу соціального оточення на професійний вибір випускників - це наслідок діяльності суспільства, спрямованої на формування у випускників, з одного боку, мотивації до вибору майбутньої професії, а з іншого - знань, навичок та компетенцій, необхідних майбутньому фахівцеві-професіоналу.

Компонентами соціальної готовності випускників до початку професійної діяльності є:

- Особистісно-цільовий (наявність ціннісних орієнтацій та індивідуальних цілей, мотивів);
- Інформаційно-гностичний (готовність і бажання отримувати, знаходити та опрацьовувати інформацію про світ професій; сформованість потрібних для вибору професії знань і вмінь, здатність моделювати робочі ситуації з урахуванням особливостей професії, сформованість уміння передбачати майбутню професійну діяльність);
- Рефлексивно-оцінювальний (знання власних схильностей, здібностей, особистих якостей; самооцінка; володіння способами самодіагностики та саморозвитку) [40].

Вплив факторів соціального середовища безумовно впливає на результативність професійної діяльності, що відповідає зацікавленості випускника. Приєднуючись до науковців, фахівців, які працюють в царині соціальної психології особистості, варто наголосити, що успішна професійна діяльність особи залежить не тільки від її стійких рис, а й від більш мінливого впливу соціального оточення. Кожна соціальна подія відбувається «на фоні» певного особистісного стану людини, що зумовлює її перебіг, а згодом і зміну. Тому і в теоретичному, і в практичному аспекті психологічне дослідження сучасних фахівців обов'язково містить формування таких параметрів особистості:

- Індивідуально-психологічних особливостей особистості;
- Тимчасових психічних станів особистості, включно з похідними станами.

У сучасному розумінні поняття «вплив соціальної готовності» висвітлює багатогранність цього феномену, і в науковому середовищі тривають дискусії щодо його змісту та визначення. Пропонуються різні підходи і концепції, однак багато дослідників схиляються до того, що соціальна готовність є інтегративною системою, яка включає кілька

ключових складових: особистісну функціональність, змістовну структуру та оцінні елементи.

Перша складова цього явища, або так званий "блок ставлення до себе", безпосередньо стосується елементів самосвідомості особистості. Він поєднує усвідомлення індивідуальних можливостей і потенціалу. Це може проявлятися через усвідомлення свого покликання або соціальної ролі, особливого значення своєї особистості у вирішенні завдань, які інші можуть сприймати як надзвичайно складні. Водночас, варто зазначити, що таке ставлення не завжди є чітко усвідомленим і базуватися може на інтуїтивних відчуттях чи внутрішніх припущеннях. Додатково до цього аспекту, до блоку належить образ «ідеального Я» або навіть ширший концепт ідеалізованої особистості, який часто спрямовує розвиток.

Другий блок, який характеризується як "спрямованість", охоплює систему мотивів, потреб та ціннісних орієнтацій особистості в ширшому суспільному контексті. Цей елемент розкриває подвійність людських потреб: потребу творити чи змінювати навколишнє середовище ("щось") та потребу розвивати і формувати власне "я" ("себе"). Ціннісні орієнтири та пріоритети визначають рух у заданому напрямі й безпосередньо впливають на активність у соціальних взаємодіях.

Третій блок представляє здібності індивіда, які є фундаментальним чинником його розвитку. Саме здібності багато в чому визначають успішність самореалізації, адже вони формуються у взаємозв'язку з попередніми компонентами - самовідчуттям та спрямованістю на конкретні життєві цілі. Блок здібностей нерідко стає основною платформою для побудови внутрішнього потенціалу й досягнення нових горизонтів у соціальному житті.

Нарешті, четвертий блок - це операційна система, що виконує роль інструментарію для досягнення поставлених цілей. Вона включає як накопичений життєвий досвід, так і фіксовані погляди та установки особистості. У цьому контексті установка виконує важливу функцію –

визначає основні напрямки активності особистості у конкретних соціальних умовах або у вирішенні практичних задач. Такі установки слугують своєрідною підготовкою до певних стилів дій чи моделей поведінки у суспільстві [61, с. 56].

Питання вибору професії є одним із найважливіших і водночас першим вагомим життєвим рішенням для випускників. Це рішення зазвичай потрібно приймати, спираючись не на власний досвід, а здебільшого на вплив соціального оточення, особисті уявлення про світ та власні перспективи в ньому. Тому чим яснішим і конкретнішим буде бачення майбутнього у свідомості молоді, тим відповідальніше вони підходитимуть до визначення свого професійного шляху.

Юність є важливим етапом, коли формується професійна орієнтація. Цей процес умовно поділяється на три основні періоди:

- Період фантазій, характерний для дітей до 11 років, коли професійні уявлення розвиваються на основі мрій і гри.
- Період пробних виборів, що своєю чергою поділяється на такі етапи:
 - а) віковий діапазон 11–13 років, коли вибір обумовлений інтересами;
 - б) період 13–14 років, під час якого вибір починає враховувати здібності та навички;
 - в) 15–16 років, коли основну роль відіграють цінності особистості;
 - г) перехідний період у 17 років, коли відбувається зміна способу життя і людина постає перед новими соціальними та особистісними викликами.
- Період реалістичного вибору після 17 років включає три стадії:
 - а) дослідницьку, коли людина активно ознайомлюється з доступними варіантами;
 - б) стадію кристалізації, що полягає в оцінюванні різноманітних факторів, які впливають на остаточний вибір;

в) стадію деталізації, коли обраний шлях уточнюється та отримує остаточне оформлення.

Розуміння цих етапів допомагає краще супроводжувати молодь під час їхнього непростого життєвого вибору [25].

Безсумнівно, що готовність до професії випускників впливає їхнє найближче оточення – родина та друзі, які належать до певного соціально-професійного прошарку й освітнього рівня. У колі сім'ї відбувається взаємодія дітей і батьків, саме родина формує перші професійні орієнтири щодо світу професій батьків. Звісно, що ще з народження й в процесі розвитку дитини батьки впливають на її духовний світ. Це проявляється через механізм формування інтересів, розвиток здібностей та якостей, культивування ставлення до майбутньої професії, яке у закладі освіти безпосередньо впливає на майбутній професійний вибір.

Є низка соціальних чинників, які відіграють важливу роль у виборі майбутньої професії. Серед них можна виділити вплив старших членів сім'ї, які не тільки матеріально утримують випускника, а й впливають на формування його особистості, смаків та уподобань. Основні способи прояву цієї позиції:

- По-перше, приклад батьків або інших родичів може стати орієнтиром для підлітка.
- По-друге, трапляються випадки, коли авторитет батьків обмежує бажання дитини, нав'язуючи їй власну точку зору та примушуючи йти професійним шляхом, яким вже пройшли старші.
- По-третє, успіхи батьків і їх щире захоплення власною професією можуть надихнути дитину вибрати таку ж саму сферу діяльності.

Справді, дуже часто саме батьки стають головними радниками для випускника, який ще не визначився з професійним напрямком, адже їхній життєвий досвід дозволяє краще оцінювати престижність і перспективність тієї чи іншої спеціальності.

Ще одним важливим фактором, що впливає на вибір професії, є позиція друзів. Це може проявлятися по-різному:

- Авторитетна думка чи порада друга можуть надати впевненості у виборі;
- Особистий приклад друга (коли підліток порівнює свої здібності зі здібностями товариша і вирішує піти тим самим шляхом, аби не ризикувати);
- Бажання зберегти дружні стосунки (підліток може обрати ту саму професію чи навчальний заклад, щоб залишитися поруч із близьким другом).

Таким чином, соціальне оточення - сім'я та друзі - відіграє значну роль у формуванні професійних орієнтирів випускників [49, с. 38].

На професійну діяльність особи також впливають зовнішні (соціальні) та внутрішні (психологічні) фактори:

- Зовнішні фактори виступають соціально-економічні умови, соціальне оточення, соціальна ситуація. З. Ф. Зеєр вважає зовнішні обставини - соціально-економічні умови, а наслідком відображення дій соціального середовища - зміни в суб'єктах. Зі становленням особистості. На думку А. В. Брушлинського, посилюється вплив зовнішніх (соціальних) чинників. Професійна діяльність в основному зумовлена зовнішніми діями. Однак її не можна безпосередньо виводити із зовнішніх умов та обставин, оскільки вони завжди заломлюються у життєвому досвіді людини, індивідуальних психічних особливостях, психічному складі.

- У працях Б. С. Братуся, Ю. П. Вавілова, З. Ф. Зеєра, до внутрішніх (соціальних) факторів професійної діяльності особистості зараховано фундаментальні властивості певного індивідуума, які зумовлюють реакції поведінки та психічні стани, що впливають на успішність професійної діяльності, і на професійне самовизначення. У процесі професійної діяльності особистість не тільки здобуває розуміння своєї професії та власних можливостей, а й активно їх розвиває [27].

У сучасних умовах динамічних соціальних змін відбувається переосмислення цінностей, виникають нові життєві орієнтири, прагнення та професійні цілі. Структура суспільства та ієрархія соціальних пріоритетів зазнають трансформацій. Ключовим психологічним аспектом, що впливає на успішність професійної освіти, є своєрідна «готовність» особистості, яка охоплює емоційний та мотиваційний компоненти, до опанування певної професії. На життєвому шляху кожна людина в певний момент стикається з необхідністю зробити визначальний вибір - обрати професію. Як зазначає Ю. Поваренков, цей процес завжди супроводжується кризовими моментами, оскільки передбачає розв'язання суперечностей між індивідуальними прагненнями, суспільними очікуваннями та вимогами ринку праці.

Готовність до професійної діяльності формується під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників. До зовнішніх належать соціально-економічні умови (політична ситуація в країні, стан ринку праці, місце проживання, рівень освіти батьків), соціальний статус особистості та її середовище (освітнє, сімейне, емоційне, професійне). Водночас внутрішні чинники включають особливості психіки, соціальний і професійний досвід, а також особистісні характеристики: мотиви (як усвідомлювані, так і неусвідомлювані), які залежать від інтересів, потреб і цілей; ціннісні орієнтири; рівень ідентифікації; наявність професійного інтересу; розроблений особистий план; вольові якості, такі як рішучість, передбачливість, планування та асертивність. Взаємодія цих чинників проявляється у здатності адекватно оцінювати зовнішні соціальні зміни та можливості реалізації себе як фахівця [3].

Соціальна сутність процесу професійної діяльності особистості, вплив оточення на нього можливий з позиції його внутрішніх механізмів, а також з точки зору процесуальних аспектів. Труднощі, які з'являються у випускників у зв'язку з прийняттям рішення щодо готовності до професійної діяльності, часто викликані внутрішніми мотиваційними

конфліктами, недостатньою готовністю зробити вибір. Причинами можуть бути: несформованість деяких особистісних рис, "незрілість" самої ситуації, недостатнє її прояснення чи брак необхідної інформації. Готовність до вибору професії залежить від певного внутрішнього стану особистості випускників, що визначається зрілістю особистісних структур, внаслідок конструктивної взаємодії комплексу соціально-психологічних факторів ситуації професійної діяльності.

На особливу увагу до проблеми соціально-психологічного впливу звернув увагу О. В. Сидоренко. Під соціальним впливом розуміється «вплив на стан, думки, почуття та дії іншої людини за допомогою соціальних засобів, а відповідно, протистояння чужому впливові - це як супротив впливу іншої людини за допомогою психологічних засобів», а саме:

- Запевнення (свідомий, аргументований вплив на іншу людину, який має на меті зміну їх суджень, ставлення, намірів або рішень);
- Самопросування (відкритий прояв свідчень власної компетентності та кваліфікації задля того, щоб здобути перевагу);
- Навіювання (свідомий, неаргументований вплив на людину з метою зміни її стану та ставлення до чогось);
- Зараження (передача власного стану іншій людині, яка переймає цей стан або ставлення);
- Спонування до наслідування (здатність спонукати бути схожим на себе, яка проявляється несвідомо або свідомо використана);
- Формування прихильності (розвиток в адресата позитивного ставлення до себе як інструменту маніпуляції);
- Прохання (заклик задовольнити бажання адресата);
- Примус (вимога виконувати розпорядження ініціатора, підкріплена відкритими або завуальованими погрозами);

- Деструктивна критика (висловлювання зневажливих, образливих суджень про особистість людини, грубий осуд, висміювання дій, вчинків, слів);
- Ігнорування (усвідомлена неувага по відношенню до партнера, його висловів, дій);
- Маніпуляція (приховане від адресата спонукання до переживання певних станів, зміна ставлення до чогось);
- Контраргументація (свідома, аргументована відповідь на спробу переконати, яка заперечує чи оскаржує аргументи);
- Конструктивна критика (підкріплене доказами обговорення цілей, методів або прагнень ініціатора, обґрунтування їх невідповідності меті та вимогам адресата);
- Енергетична мобілізація (опір адресата спробам нав'язати або передати йому певний стан, ставлення, намір чи спосіб дії);
- Творчість (створення нового, такого, що не відповідає зразку, прикладу);
- Уникання (налаштованість на уникнення будь-яких форм взаємодії з ініціатором);
- Психологічний захист (використання мовних формул та засобів інтонації, які дозволяють зберегти самовладання та виграти час для обмірковування подальших кроків);
- Конфронтація (відкрите та послідовне протиставлення адресатом своєї позиції та своїх вимог ініціатору взаємодії);
- Відмова (висловлення адресатом своєї незгоди виконати прохання ініціатора взаємодії) [50, с. 380].

Таким чином середовище відіграє ключову роль у формуванні професійної діяльності випускників, впливаючи на їхні цінності, уміння, мотивацію та здатність адаптуватися до змін. Воно може як сприяти розвитку їхньої кар'єри, так і створювати перешкоди для успішної інтеграції в ринок праці. Комплексний вплив таких чинників може або

стимулювати професійне зростання, або ускладнювати шлях до реалізації кар'єрного потенціалу. Саме тому важливим стає розвиток емоційної стійкості, гнучкого мислення та збалансованого поєднання професійних і соціальних навичок, необхідних для ефективного реагування на виклики сучасного робочого середовища.

3.2. Розробка та надання рекомендацій щодо розвитку психологічної готовності випускників до професійної діяльності

Реформування професійної сфери вимагає розробки та впровадження нової концепції професійної діяльності, що передбачає, в першу чергу, формування їх спроможностей та компетенцій для розв'язання сучасних фахових завдань. Ця вимога зумовлює потребу проектувати та конструювати особливий суб'єктний простір, який є основою загального процесу професіогенезу особистості, а також необхідною передумовою саморозвитку та самозростання людини як суб'єкта життєдіяльності.

Змістові аспекти професійної підготовки працівників мають включати не лише традиційні інституційні форми навчання, такі як опанування основних навчальних дисциплін, що забезпечують засвоєння знань та вмінь з професії. Перш за все, слід акцентувати увагу на спеціалізованих навчальних предметах, тренінгах з соціально-психологічного напрямку, інноваційних технологіях професійного розвитку та інших освітніх практиках, які орієнтовані на сучасні методи навчання та враховують індивідуальні цілі й інтереси здобувачів освіти. Такі елементи освітнього процесу сприяють не лише формуванню професійної свідомості як ключового елементу професійної компетентності, а й розвитку професійного мислення, здатності до рефлексії у межах фахової діяльності, становленню навичок саморегуляції та психологічній готовності виконувати свої обов'язки на високому професійному рівні. Важливими аспектами також є стимулювання потреби

в самоактуалізації, здатності адаптуватися до змін та розкриття власного потенціалу.

Саме наповнення освітнього процесу цими змістовими компонентами формує в освітньому середовищі так званий суб'єктний фаховий простір. Цей простір допомагає усвідомлено та цілеспрямовано працювати над власним удосконаленням, моделювати нові підходи до життєдіяльності, які базуються на отриманих знаннях та практичному досвіді. Він також стимулює до вирішення комплексних освітніх завдань, які інтегрують процес професійного навчання із реальними умовами майбутньої фахової діяльності, створюючи перехід від теоретичних понять до практичної реалізації

І. В. Вачков переконаний, що «саме тренінг поміж інших психологічних методів дає змогу втілити необхідні психологічні умови розвитку фахової та особистої самосвідомості людей й активізації їх ресурсів, змінити їхню поведінку та ставлення до світу й інших людей»:

1. Тренінг адаптації здобувачів освіти до нових форм та умов життєдіяльності, результатом якого є формування у здобувачів освіти навчальної мотивації, поглиблення процесів саморозкриття. Учасники тренінгу визначаються зі своїми життєвими планами та стратегіями їх реалізації, активно пристосовуються до умов і вимог соціального середовища шляхом засвоєння та прийняття цілей, цінностей, норм поведінки, характерних для студентства вищих навчальних закладів України.

2. Тренінг особистісної готовності до професійної діяльності передбачає формування потреби випускників бути суб'єктом, усвідомлення зростання їх можливостей, створення моделі професійної діяльності, розуміння професійного Я, самоідентифікацію в професії, підвищення адекватності та полі модальності фахового сприйняття.

3. Тренінг здатності до професійної комунікації скерований на формування умінь майбутніх робітників розуміти наявність та суть

проблем у сфері професійного спілкування, загальних підходів до їх розв'язання, формування комунікативного потенціалу суб'єкта робочого колективу.

4. Тренінг лідерства, мета якого є розширення уявлень учасників про лідерство, активізація їх лідерського потенціалу, оволодіння техніками лідерського впливу, розвиток лідерських умінь, підвищення мотивації лідерства.

5. Професійно-психологічний тренінг організовує рух людини у професійній компетенції, формує фахове мислення, рефлексію, алгоритми професійних дій у конкретних практичних ситуаціях.

6. Тренінг толерантності передбачає виявлення різних точок зору учасників та порівняння по різних критеріям їх аргументації; створення проєктів, втілення ідей, що виникають у ході обговорення, вироблення індивідуального когнітивного стилю професійної діяльності; роботу з проявами толерантності-інтолерантності на емоційному рівні: емоційне прийняття, розуміння, співробітництво; формування толерантних навичок та планів соціальної поведінки, що забезпечує відкритість мислення, дивергентність, креативність, готовність до інновацій та, загалом, сприяє особистісному зростанню майбутніх робітників.

7. Тренінг професійної ідентичності націлений на вироблення кожним учасником власного професійного стилю, усвідомлення фахових можливостей, визначення шляхів професійного зростання, кар'єрних орієнтацій, формування рефлексивного ставлення до професії.

8. Тренінг копінг-поведінки, основні завдання якого полягають у розвитку й удосконаленні адаптивних якостей та умінь, які необхідні для поліпшення адаптації працівників в умовах професійного стресу; формуванні здатності та готовності розв'язувати життєві проблеми, навичок подолання деструктивних тенденцій професійного розвитку (криз, стагнацій, деформацій); засвоєнні конструктивних технологій професійної

поведінки; корегуванні форми реакції на ситуації неуспіху в професійній діяльності.

9. Тренінг управлінських умінь дозволяє сформувати у випускників цикл управлінських умінь; опанувати ефективними методами керівництва, організації командної роботи, уміннями позитивної мотивації персоналу, його моніторингу й розвитку.

10. Тренінг саморегуляції особистості спрямований на формування адекватного функціонального стану, опанування прийомами саморегуляції психічних станів, відбір адекватних конкретним ситуаційним умовам життя людини схем її поведінки, трансформацію минулого досвіду у теперішні та майбутні ситуації, проєктування власної професійної траєкторії розвитку, усвідомлення себе як активного суб'єкта життєдіяльності [13].

Психологічна готовність містить в собі з одного боку обсяг знань, вмінь та навичок; з іншого - риси характеру: переконання, здібності, інтереси, пам'ять, мислення, увага, працездатність, емоційність, моральний потенціал особистості. Значення поняття готовності, яке актуальне нині для педагогічної психології, передусім для педагогіки й психології професійної (професійно-технічної) освіти, потребує переосмислення його суті й функцій на методологічному та експериментальному рівнях. Дослідження цього напрямку базуються на вивченні та психологічному обґрунтуванні засобів навчання і вдосконалення системи підготовки фахівців. Нагальним є питання вирішення проблеми психологічної готовності учнівської молоді до спілкування іноземними мовами.

Готовність випускника до оволодіння професійною діяльністю складається з таких блоків:

- Професійна орієнтація (готовність до професійного навчання);
- Процес опанування знаннями й уміннями в руслі відповідної професії (професійна готовність), наявність адекватних змісту діяльності якостей особистості (особистісна готовність),

- Професійна адаптація на робочому місці під час навчання у навчальному закладі (виробнича практика, виробниче навчання за дуальною формою).

Професійна адаптація безпосередньо залежить від якості й ефективності психологічної готовності. У зв'язку з цим особливу увагу викликають шляхи (методи, прийоми) формування готовності випускників та критерії її оцінювання. Як довготривалий процес психологічна готовність формується за допомогою низки заходів: моделювання відповідної діяльності в умовах виробництва на робочих місцях, складання професіограм, узагальнених експертних характеристик, ігрових методів, тренінгів тощо, а також формування готовності до роботи у складних умовах діяльності.

Методичні рекомендації створено для підготовки випускників до майбутньої професійної діяльності:

1. Підготовка до професійної діяльності має завершуватися високим рівнем сформованості психологічної готовності, що зумовлено постійною систематичною комплексною та правильно спланованою працею з формування всіх структурних компонентів готовності на основі принципу цілісної єдності та взаємодоповнюваності.

Для майбутнього працівника необхідно здійснювати процес формування психологічної готовності до професійної діяльності на етапі початкової підготовки, яка повинна включати діагностику рівня їх психологічної готовності до виконання. Варто розуміти, що готовність - це певний феномен стійкості та адекватності реагування людини на зовнішні та внутрішні впливи, що зумовлено нейрофізіологічними механізмами регуляції та саморегуляції поведінки людини. Результати діагностики можуть бути використані з метою прийняття остаточного рішення щодо кожного майбутнього працівника.

2. Психологам та керівникам при аналізі показників психологічної готовності майбутнього працівника варто орієнтуватися на кількісну

оцінку складових психологічної готовності (моральної, вольової, комунікативної, загально-психологічної, мотиваційної, когнітивної, креативної, орієнтаційної, операційної, оцінювальної) задля фіксації чи прогнозування критичних відхилень від оптимальних характеристик виконання задач з метою негайного впровадження коригувальних заходів.

3. Визначення складових, які утворюють основу психологічної підготовки майбутнього робітника, співвідносячи їх із його вихідною готовністю та досвідом. Зокрема зосередити увагу на формуванні психологічної стабільності, оскільки умови професійної діяльності чинять психологічний вплив на учасників, висуваючи певні вимоги до їх психологічних характеристик.

Психологічна стабільність - це багатогранний концепт, який охоплює велику кількість показників, що відображають здатність робітника відновлювати свій стан. Психологічна стабільність виявляється у випускника при наявності в нього:

- Когнітивних ресурсів, що дають змогу результативно розв'язувати проблеми;
- Емоційних навичок протидіяти стресу;
- Соціальних та сімейних ресурсів, які можуть бути задіяні в необхідний момент;
- Здатності знаходити ціль та сенс своєї роботи;
- Психологічної витривалості до тривалих труднощів.

4. У процесі навчання майбутнього робітника основам взаємодії або групової роботи в команді, тобто працівників, пропонується застосовувати методику "Оцінювання рівня довіри до (керівника)", завданням якої є діагностування відносин довіри в системі "підлеглий - (керівник)" задля прогнозування успішності спільної професійної діяльності, високого рівня психологічної готовності, формування стратегії розв'язання проблемних питань у взаєминах та коригування індивідуально-професійних якостей,

стилю поведінки й керівництва керівників, яких оцінюють; надання пропозицій керівникам вищого рівня для ухвалення управлінських рішень.

5. Випускники повинні ознайомитися з показниками ефективності роботи, як якісними, так і кількісними, на конкретних прикладах - окремих підрозділів та філій загалом. Випускникам показують взаємозв'язок між міркуваннями, почуттями, психологічним самопочуттям та досягненнями у професійній діяльності, навчають корисним психологічним технікам, які можна використовувати у складних ситуаціях.

6. Доречно розробити систему підготовки наставників. Командний склад штатних підрозділів відбирає співробітників для інтенсивного курсу підготовки наставників, що триває кілька днів (стажування). Після завершення навчання майбутні працівники повертаються у свої підрозділи, де проводять психологічні тренінги, на яких навчають прийомам керування емоційним станом, налагодженню довіри, управлінню увагою, контролю за психічною енергією (саморегуляції), постановці та досягненню цілей, розвитку креативної спрямованої уяви тощо.

7. Навчати керівників методів непрямого оцінювання психологічної готовності та особливостям прояву відхилень, побудові "профілю" підлеглого: оцінці лідерських здібностей, мотивації, стилю прийняття рішень та інших важливих факторів.

Ступінь психологічної готовності визначають конкретні особливості поведінки особи, зокрема: безпомилковість дій або наявність помилок, які тим чи іншим чином впливають на безпеку й успішність діяльності; поведінкові реакції, тон голосу та зміст мовлення, специфіка вегетативних реакцій. До зовнішніх ознак психологічної готовності майбутнього працівника належать: відсутність метушні чи замкнутості, рівна поведінка; чітке, безпомилкове виконання наказів і команд; нормальний фізіологічний стан (частота пульсу, дихання, колір обличчя тощо).

Показниками психологічної стійкості є: збереження оптимістичного настрою, відсутність розгубленості, пригніченості, апатії, негативних

емоцій, збереження самовладання, витримки, функцій уваги, пам'яті тощо. Важливими також є почуття особистої відповідальності, дисциплінованість, сміливість, рішучість, розумна ініціатива, конкретна професійна, спеціальна та психологічна підготовка до кожної складної ситуації.

Впливають на готовність і внутрішні та зовнішні умови: зміст задач, їх складність, новизна; обстановка, можливі ризики; особливості стимулювання дій і результатів; мотивація; оцінка ймовірності досягнення; особиста підготовленість; попередні нервово-психічні стани та стан здоров'я; особистий досвід мобілізації сил на вирішення складних задач; уміння контролювати та регулювати рівень власного стану готовності [34].

Рекомендації для батьків випускників для психологічної підготовки до професійної діяльності:

1. Не нав'язувати випускникам свою точку зору, не чинити соціальний тиск та не примушувати їх вступати на певну професію/спеціальність у конкретний заклад, навіть з найкращих міркувань.
2. Не навіювати прагнення переїхати з сільської місцевості у міську чи змінювати громадянство заради «кращого життя».
3. Не орієнтувати випускників виключно на високооплачувані та «престижні» професії в бізнесі, менеджменті тощо.
4. Не рекомендувати випускникам обирати професію за конкретним прикладом знайомих, друзів родини, які досягли значних соціальних успіхів.
5. Цікавитися думкою дітей про ті професії, які їх цікавлять, та поважати цю думку. Надавати дітям емоційну та екзистенційну підтримку під час підготовки до складання іспитів. Сприяти підвищенню їх самооцінки: схвалювати наявні досягнення, підкреслювати, що вони не менш гідні реалізації свого професійного вибору, ніж однолітки з міської місцевості.

6. Засобами які допомагають обрати таку професію, яка найбільшою мірою відповідає їхнім схильностям, інтересам.

7. Інтересуватися життєвими планами, їх уявленнями про своє ідеальне майбутнє.

8. Обговорювати їх професійні плани, допомогти сконструювати конкретні та тривалі у часі плани професійного самоствердження. Допомогти їм здійснити об'єктивний та реалістичний аналіз можливих труднощів у конструюванні кар'єри та ресурсів, необхідних для подолання цих труднощів.

9. Цікавитися тим, якої саме допомоги чи підтримки потребують випускники від батьків у процесі професійного самовизначення.

10. Постійно підкреслювати, що завжди зможуть розраховувати на емоційну підтримку, розуміння та допомогу батьків незалежно від їхньої успішності при вступі в навчальний заклад та здійсненні подальших професійних планів [55].

Рекомендації до підготовки до професійної діяльності випускникам:

1. У процесі вибору професії слід зважати на багато факторів:

- Почніть пошуки своєї справи серед тисяч професій якомога раніше
- більше часу залишиться на обмірковування.

- Варто враховувати власні схильності та здібності до певних видів діяльності, що вам до душі. Наприклад, ви чудово малюєте, закінчили художню школу, чи маєте математичний хист.

- З'ясуйте, що ви знаєте про професію, яку обрали, або чим хотіли б займатися в цілому. Переконайтеся в тому, аби отримана інформація про професію не була однобічною, неповною.

- Спробуйте попрацювати під час практики, канікул. Перспектива заробітку та можливість випробувати власні сили дасть впевненість у собі, відчуття самостійності, підготує до прийняття важливих рішень.

- Одним з чинників при виборі справи життя має бути стабільний соціальний попит на професію. Чи є актуальною суспільна потреба у тому чи іншому виді діяльності, а також прогноз динаміки попиту на професіоналів у майбутньому.

2. Ознайомтеся з ринком професій:

За статистикою випускник знає в середньому 40-50 професій, тоді як у світі їх налічується майже 50 тисяч. Тобто через брак інформації ми обмежуємо себе у виборі. Світ професій цікавий та різноманітний, але пам'ятай, що ідеальної освіти чи професії не буває. Жодний диплом не гарантуватиме високу зарплатню чи прихильність роботодавців, якщо ти не будеш розвиватися у професії.

3. Об'єднайте професію та захоплення:

Будь-яке хобі може перетворитися на професію. Так само і професія може захоплювати людину. І якщо ви вмієте створювати прекрасне, шити, готувати смачно, стригти, робити масаж чи ін'єкції, вирощувати квіти або утримувати домашніх тварин, лагодити побутову техніку, писати програми, грати в шахи, ходити в походи, займатися східними єдиноборствами, танцювати чи вивчати історію міста, то ви не лише можете відпочивати повноцінно, спілкуватися з цікавими людьми та бути цікавим співрозмовником, а й стати професіоналом.

Захоплення може стати причиною для ділових знайомств, джерелом додаткового заробітку або навіть вирішальним моментом при виборі нової професії. Безперечно, найкращий варіант для людини – це коли професія збігається з одним із захоплень, хобі. В такому випадку людина отримує максимум задоволення від своєї роботи, і ходить на неї з бажанням та ентузіазмом. Якщо ж це не так, людина шукає способи реалізувати свої інтереси та нахили десь ще, а до професії ставиться як до вимушеної справи, засобу забезпечення інших потреб.

4. Ознайомтеся з класами та типами професій:

Щоб зорієнтуватися у світі професій, слід ознайомитися з групами професій, схожими за своїми характеристиками: одні професії потребують від людини сили та спритності, інші - переважно розуму та акуратності, треті -товариськості та витримки.

Деякі професії вимагають від людини майже однакових якостей. Наприклад, професії слюсаря з ремонту автомобілів, слюсаря механоскладальних робіт та слюсаря-сантехніка відрізняються лише з огляду на виробничі завдання й умови праці, але аж ніяк не з погляду вимог, що висуваються до людини. Тому їх сміливо можна розміщувати в одній і тій самій клітинці таблиці.

У типах професій відображено психологічні координати професій. Тип професії вказує на те, з чим людині доводиться стикатися в процесі своєї професійної діяльності, тобто на предмет праці. Предметом праці можуть бути інші люди, техніка, інформація, художні твори або природа.

5. Формування професійної ідентичності:

Кар'єрне консультування. Одним із важливих кроків на шляху до професійного самовизначення є організація індивідуальних і групових консультацій із залученням професійних психологів, коучів і кар'єрних консультантів. Такі сесії допомагають учасникам усвідомити свої сильні сторони, проаналізувати потенціал і розробити стратегії для досягнення кар'єрних цілей.

Для точнішого розуміння професійних інтересів та природних схильностей передбачається проведення спеціалізованих тестувань. Це дозволяє виявити найбільш перспективні напрями для подальшого професійного розвитку. Ключовим елементом є розробка персональних планів професійного зростання, які враховують індивідуальні потреби та амбіції випускників. Це сприяє побудові чіткого й реалістичного бачення майбутньої кар'єри.

6. Розвиток мотивації до саморозвитку:

- Тренінги з особистісного зростання. У рамках цих навчальних програм акцент робиться на розвитку навичок самопізнання, самомотивації, лідерства та управління особистісним потенціалом. Учасники тренінгів вчаться визначати свої життєві цілі та рухатися до їх досягнення.

- Менторство та наставництво. Взаємодія з успішними випускниками або досвідченими фахівцями певної галузі дозволяє отримати цінні поради, розширити мережу професійних контактів і знайти додаткове натхнення для розвитку.

- Залучення до волонтерських програм. Участь у волонтерських ініціативах не лише дає можливість здобути практичний досвід у різних сферах, а й формує соціальну відповідальність, командну роботу та емпатію.

7. Формування емоційної стійкості:

- Навчання технік стресостійкості. Використання сучасних методів релаксації, саморегуляції та управління емоціями допомагає підготувати молодь до подолання життєвих і професійних викликів.

- Робота з тривожністю. Це включає тренінги, спрямовані на подолання страху невизначеності, помилок або можливих невдач. Завдяки таким практикам учасники вчаться конструктивно справлятися зі складними емоційними станами.

- Психологічна підтримка. Організація середовища для відкритого діалогу дає можливість висловлювати свої страхи й переживання стосовно вибору професійного шляху та адаптації до реалій ринку праці.

8. Розвиток комунікативних та адаптивних навичок:

- Інтерактивні воркшопи. Проведення спеціалізованих тренінгів із розвитку навичок міжособистісної комунікації, публічних виступів і мистецтва ведення переговорів сприяє ефективнішій взаємодії в професійному середовищі.

- Симуляції професійних ситуацій. Практичне моделювання реальних службових кейсів дозволяє учасникам опанувати техніки адаптації до умов роботи, що постійно змінюються, а також навчитися швидко реагувати на різні виклики.

- Розвиток критичного мислення. Через аналіз проблемних ситуацій і прийняття оптимальних рішень учасники розвивають уміння стратегічної оцінки обставин і знаходження ефективних шляхів виходу з безвихідних ситуацій.

9. Розвиток стресостійкості та емоційного інтелекту

Робота над стресостійкістю та розвитком емоційного інтелекту спрямована на покращення особистої ефективності та психологічного здоров'я. Включає навчання методам саморегуляції, серед яких техніки контрольованого дихання, що допомагають зменшити нервові напруження, медитаційні практики для досягнення внутрішнього спокою, а також когнітивно-поведінкові методики, що сприяють конструктивному розв'язанню стресових ситуацій. Проводяться тренінги з розвитку емоційного інтелекту, які допомагають опановувати вміння розпізнавати власні емоційні стани, управляти ними, а також краще розуміти почуття оточуючих, що сприяє гармонійнішій соціальній взаємодії. Окрему увагу приділяють вправам, спрямованим на підвищення психологічної гнучкості, що дозволяє адаптуватися до змін та зберігати рівновагу навіть у непередбачуваних умовах.

10. Вдосконалення навичок прийняття рішень та самостійності:

Розвиток здатності приймати обґрунтовані рішення є важливим етапом становлення професіонала. Тут активно використовується метод роботи з кейсами, який полягає в аналізі реальних професійних ситуацій з подальшим виробленням оптимальних рішень. Важливою складовою є освоєння методів критичного мислення, що включають зважений аналіз альтернатив, прогнозування можливих наслідків та вибір найбільш ефективного варіанту дій. Акцент робиться також на підготовці до роботи

в умовах невизначеності - це тренування здатності адаптуватися до змін, швидко реагувати на виклики та ефективно працювати навіть за нестабільних обставин.

11. Підвищення впевненості у власних силах:

Зміцнення віри у власний потенціал починається з роботи над самооцінкою. Учасники програм мають змогу пройти тренінги та консультації, спрямовані на усвідомлення своїх сильних сторін, унікальних здібностей і загальної цінності як фахівців. Ще одним важливим етапом є створення персонального кар'єрного бренду через формування професійного іміджу та розвиток навичок самопрезентації, необхідних для успішної комунікації з потенційними роботодавцями та клієнтами. Додатково впевненість підкріплюється практикою публічних виступів — підготовкою до співбесід, створенням конкурентоспроможного резюме та впевненою презентацією себе як спеціаліста під час ділових зустрічей чи заходів.

12. Формування професійних зв'язків та нетворкінгу:

Однією з ключових навичок для професійного зростання є вміння налагоджувати ефективні зв'язки у діловому середовищі. Для цього пропонується активна участь у професійних заходах: конференціях, тренінгах, форумах та ярмарках вакансій, де можна знайти потенційно корисні контакти. Особливий акцент робиться на розвитку ділового спілкування, яке включає вміння встановлювати взаємовигідні відносини та підтримувати їх у довготерміновій перспективі. Рекомендується також створення та регулярне оновлення професійного профілю у LinkedIn або інших спеціалізованих мережах з метою побудови репутації компетентного фахівця у своїй галузі.

13. Створення гармонії між роботою та особистим життям

- Опановування тайм-менеджменту для ефективного поєднання навчання, роботи та відпочинку.

- Розвиток уміння визначати пріоритети, розподіляючи завдання за рівнем їхньої важливості.

- Підтримання психологічної рівноваги через усвідомлення цінності відпочинку, увагу до соціальних контактів і заняття улюбленими справами.

Висновки до розділу 3

Визначення майбутньої професії для сучасних випускників стає дедалі складнішим завданням. Соціальні обставини змушують їх робити цей вибір досить оперативно. Особливо гостро проблема постає ще в школі, з огляду на інтенсивну модернізацію суспільства та її вплив на соціальний розвиток. Випускники стикаються з важливими дилемами: продовжити навчання в закладі професійної (професійно-технічної) освіти чи вступати до університету. Вибір нерідко формується під впливом випадкових соціальних факторів - вступ "за компанію", поради дорослих, які не завжди об'єктивно оцінюють потенціал молоді. Окрім цього, значним чинником стають засоби масової інформації та суспільні стереотипи, що створюють ілюзію обізнаності про ту чи іншу професію.

Соціальне середовище відіграє вагомую роль у професійному виборі молоді. Важливо мати ясне уявлення про обрану сферу діяльності, способи оволодіння професією, а також перспективи кар'єрного розвитку. Це все частина життєвого плану, який включає бачення бажаного способу життя, розуміння шляхів і методів досягнення поставлених цілей.

Формування мотивації вибору професії та розвиток необхідних знань, навичок і компетенцій, актуальних для майбутніх фахівців, є результатом зусиль суспільства. В контексті підготовки майбутніх робітників освітній процес повинен охоплювати не лише традиційні предмети, що формують професійні компетентності, але й різноманітні тренінги, технології професійного розвитку та соціально-психологічні навчальні компоненти. Ці елементи сприяють розвитку професійного

мислення, здатності до рефлексії, саморегуляції та психологічної готовності до професійної діяльності. Також вони формують потребу в особистісній самоактуалізації.

Психологічна готовність майбутнього фахівця охоплює два ключові аспекти: знання, уміння і навички з одного боку; риси характеру, такі як переконання, здібності, інтереси, пам'ять, мислення, увага, працездатність та моральні якості - з іншого. Це поняття сьогодні набуло особливої актуальності для педагогічної психології, а також для освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Воно вимагає переосмислення сутності та функцій на методологічному рівні з опорою на експериментальні дослідження. Зусилля в цьому напрямі спрямовані на вдосконалення системи підготовки спеціалістів через обґрунтування методів та змісту навчання.

ВИСНОВКИ

Для успішного виконання дослідницьких цілей, які стосуються вивчення психологічних особливостей розвитку професійної діяльності випускників закладів професійно-технічної освіти, а також аналізу її основних компонентів, було реалізовано низку ключових завдань. Серед них особливе місце займали проведення ґрунтовного теоретичного аналізу існуючих підходів, ідентифікація важливих психологічних чинників, що впливають на формування фахових навичок, а також організація та виконання емпіричних досліджень, спрямованих на отримання практичних даних для більш глибокого розуміння цієї проблематики:

1. Здійснено аналіз теоретичних основ формування психологічної готовності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності:

Професійна готовність трактується як комплексна характеристика особистості, що проявляється у виконанні професійних обов'язків та взаємодії в робочому середовищі. Вона ґрунтується не лише на досягненні високих результатів у праці, але також відображає особисту мотивацію, систему ціннісних орієнтацій, прагнення й усвідомлений сенс роботи для самого фахівця. Це свідчить про необхідність розуміння готовності як ланцюга психофізіологічних, психологічних та особистісних змін, які відбуваються під час професійного навчання. Саме ці зміни забезпечують стійкість особистості на різних рівнях: фізичному, психологічному та соціальному, а також сприяють високій якості професійної підготовки та ефективності в роботі.

Зі свого боку, психологічна готовність майбутніх фахівців має складний і багатошаровий характер. Її основу становить гармонійне поєднання інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та вольових компонентів, які є невіддільною частиною загальної психічної структури

особистості. Ці характеристики тісно взаємодіють, формуючи здатність випускника адаптуватися до нових умов, ефективно реагувати на професійні виклики та відповідати вимогам реального робочого середовища.

2. Обґрунтовано основні аспекти та механізми формування професійної діяльності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти:

Формування професійної діяльності розпочинається з навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Державна доктрина розвитку освіти розглядає цей процес як ключовий ресурс не лише для професійної підготовки, але й для забезпечення життєдіяльності людини, одночасно сприяючи розширенню й удосконаленню професійних навичок. Професійно-технічна освіта виступає невід'ємним елементом освітньої системи України, виконуючи важливу суспільну роль, особливо у формуванні висококваліфікованих кадрів для виробничої сфери.

Професійна освіта означає частину освітньої системи України, яка охоплює комплекс навчально-виховних, організаційних та управлінських заходів. Ці заходи спрямовані на надання громадянам знань, умінь і практичних навичок у вибраній професійній сфері, розвиток їхньої компетентності та професійної майстерності, а також на виховання загальної й професійної культури.

Підготовка майбутніх фахівців до професійної діяльності - це процес, у ході якого молодь опановує засоби праці, набуває свідомості щодо своєї суспільної ролі й визнає себе суб'єктом конкретної соціальної практики. У сучасних умовах швидких соціально-економічних змін та невідповідності між попитом і умовами праці ці проблеми зумовлені не лише особистими характеристиками працівника, але й характером його професійної діяльності. Саме тому професійна діяльність має бути орієнтована на визначення вимог до професіоналізму, встановлення

основних функцій, закладених у зміст професійних програм, а також окреслення ключових якостей, що складають модель ідеального фахівця.

3. Вивчено фактори та умови, які впливають на готовність випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти до професійної діяльності:

Підготовка до професійної діяльності є складним і тривалим процесом, що охоплює значний період життя. Її успішність, як правило, залежить від того, наскільки психологічні можливості особи відповідають змісту та вимогам вибраної професійної сфери, а також від її здатності адаптуватися до динамічних соціально-економічних умов, які супроводжують розвиток кар'єри.

Професійна готовність випускників до майбутньої діяльності включає не лише володіння необхідними професійними якостями, знаннями, уміннями та навичками, але й сформовану здатність ефективно застосовувати їх в реальних умовах роботи. Це охоплює як розуміння вузькоспеціалізованих аспектів обраної сфери, так і вміння гнучко реагувати на різні виклики та ситуації, які можуть виникати в процесі виконання професійних обов'язків.

У сучасних умовах вибір майбутньої професії стає дедалі складнішим завданням для випускників. Суспільні обставини вимагають від них достатньо швидкого прийняття рішення. Особлива напруженість цієї проблеми відчувається ще під час навчання в школі, коли інтенсивна модернізація суспільства та її вплив на соціальну динаміку значно загострюють питання професійного вибору. Молодь часто стоїть перед дилемою: чи продовжувати навчання у закладі професійної (професійно-технічної) освіти, профільному коледжі, чи вступати до університету. Нерідко цей вибір формується під впливом зовнішніх випадкових факторів, таких як гасла "заряди компанії", поради дорослих, які не завжди здатні об'єктивно оцінити потенціал молодої людини. До того ж значний

вплив мають засоби масової інформації та поширені суспільні стереотипи, які нерідко створюють хибний образ про ту чи іншу професію.

4. Проведено емпіричне дослідження психологічної готовності випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти:

Для проведення емпіричного дослідження, спрямованого на глибокий аналіз психологічної готовності випускників до професійної діяльності, було реалізовано чотири чітко окреслені етапи. Кожен із них був ретельно спланований та структурований, що дозволило забезпечити системний підхід і врахувати ключові аспекти досліджуваного питання.

На першому, підготовчо-організаційному етапі, визначалися завдання, вирішення яких було необхідним для досягнення цілей дослідження. Другий етап передбачав збір емпіричних даних. Третій складався з обробки, аналізу та інтерпретації отриманих матеріалів, а четвертий і завершальний фокусувався на формулюванні практичних висновків.

Результати дослідження показали, що більшість учасників не має досвіду взаємодії у контексті професійної готовності. Це засвідчує недостатнє розуміння молоддю сутності професійної діяльності, що може перешкоджати побудові ефективного кар'єрного шляху та самоактуалізації у професійному середовищі. Значна різноманітність типів професійної ідентичності серед випускників також демонструє складність процесу професійного самовизначення, який є багатограним за своєю природою.

Дослідження виявило, що суттєва частина молоді обирає професію під впливом зовнішніх чинників, таких як сімейні традиції та очікування. Це іноді призводить до передчасного вибору професії, який згодом стає причиною незадоволення кар'єрою. Водночас роль позанавчального досвіду, соціальних контактів і взаємодії з професіоналами є помітною, але не вирішальною. Навчальні предмети та медійні джерела виявили мінімальний вплив на формування професійної готовності молоді.

Аналіз рівня автономності учасників свідчить про те, що більшість прагне до самостійності, бажає реалізувати свої здібності та проявляє ініціативність. Але попри це, значна частина випускників недостатньо обізнана про особливості обраних професій, що ускладнює ухвалення обґрунтованих рішень у ситуаціях невизначеності. Більшість опитаних також зазнає труднощів із формулюванням реалістичних цілей та визначенням способів їх досягнення.

Отримані результати підтверджують складність процесу професійного самовизначення молоді. Цей процес супроводжується численними викликами, невизначеністю і ризиками, а також пов'язаний із сумнівами у власних силах. У цьому контексті актуальним є вдосконалення інформаційної підтримки та створення сприятливих умов для розвитку психологічної готовності випускників до майбутньої професійної діяльності.

5. Надано методичні рекомендації випускникам закладів професійної (професійно-технічної) освіти щодо розвитку професійної діяльності:

Вибір майбутнього професійного шляху для сучасної молоді, яка готується до випуску зі школи, стає дедалі більш складним і багатогранним завданням. Це пояснюється не лише стрімкими соціальними змінами, а й необхідністю прийняття важливих рішень у стислі часові рамки. Шкільні роки, коли перед учнями постає питання самовизначення, супроводжуються різними зовнішніми та внутрішніми викликами. Інтенсивна модернізація суспільства суттєво впливає на соціальний розвиток молодого покоління, посилюючи тиск при виборі майбутньої професії та ставлячи перед ними складні дилеми. Одним із першочергових питань є визначення пріоритетів: чи краще продовжити навчання у закладі професійної (професійно-технічної) освіти, чи зосередити зусилля на вступі до закладу вищої освіти.

Проте часто молодь робить вибір під впливом випадкових чинників, які не завжди відповідають їхнім схильностям і потенціалу. Наприклад,

рішення можуть формуватися на основі бажання "йти за компанією", що іноді знецінює індивідуальні інтереси, або під впливом рекомендацій дорослих - батьків, учителів, наставників. Ці поради, хоч і мають благий намір, далеко не завжди об'єктивно враховують реальні здібності й можливості випускника. До цього додається значний вплив засобів масової інформації та поширених суспільних стереотипів, які створюють уявлення про престижність чи перспективність окремих професій. Такі уявлення, однак, нерідко виявляються поверхневими й не дають достатнього розуміння реалій праці у відповідній галузі.

У сучасних умовах реформування професійної сфери стає очевидною необхідність розробки нових підходів до формування професійної орієнтації молоді. Йдеться про створення концепції, яка б ґрунтувалася на розвитку специфічних компетенцій і здатності випускників вирішувати актуальні завдання у своїй майбутній професії. Для цього важливо забезпечити формування особливого суб'єктного простору, який стане підґрунтям для всього процесу професійного становлення особистості. Такий простір має одночасно служити платформою для саморозвитку людини і підтримки її потенціалу в контексті життєвої діяльності й особистісного зростання.

Ключовим компонентом професійного становлення є психологічна готовність. Це складне поняття охоплює не лише набуття знань, умінь і навичок, а й розвиток таких важливих характеристик, як переконання, мотивація, здібності, зацікавленість у певній сфері діяльності. До цього додаються також когнітивні здібності (пам'ять, мислення, уважність), працездатність, емоційна стабільність і моральний потенціал особистості. Поняття готовності в останні роки набуло особливої ваги у педагогічній психології. Сьогодні воно вимагає як методологічного переосмислення, так і експериментальних досліджень, спрямованих на вивчення оптимальних підходів до підготовки молодих фахівців.

Дослідження в цій галузі базуються на комплексному аналізі факторів, які сприяють удосконаленню навчального процесу й розвитку професійних навичок. Особливе місце тут займають аспекти психологічної готовності молодого покоління до нових форм комунікації, наприклад, до спілкування іноземними мовами. Саме цей напрям є пріоритетним у контексті глобалізації й потреб сучасного ринку праці, де багатомовність і міжкультурна комунікація стають незамінними елементами успіху. Розвиток психологічної готовності випускників до професійної діяльності вимагає цілісного підходу, який інтегрує освітні, психологічні й практичні підходи. Ось перелік основних напрямів для реалізації таких рекомендацій на різних рівнях:

1. Впровадження освітніх програм і тренінгів
2. Організація психологічної підтримки та консультування
3. Надання можливостей для практичного досвіду та стажування
4. Сприяння формуванню професійних контактів і розширення мережі знайомств
5. Забезпечення балансу між особистим життям і кар'єрним розвитком

Реалізація цих заходів сприятиме плавному переходу випускників до професійної діяльності, зниженню рівня стресу й невизначеності, а також допоможе їм виробити усвідомлений підхід до побудови власної кар'єри. Завдяки комплексному підходу, який включає навчання, психологічну підтримку, набуття практичного досвіду та соціальну адаптацію, молоді спеціалісти зможуть впевненіше рухатися до стабільного професійного успіху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агалець І. Вплив соціально-педагогічного середовища на професійне самовизначення старшокласників. URL: <https://doi.org/10.24919/23084634.2018.152101> (дата звернення 26.03.25)
2. Базиль Л. О. Концепція функціонування центрів професійної кар'єри у закладах освіти. URL: <https://surl.li/qmjakh> (дата звернення 12.03.25)
3. Барчі Б. В. Вибір професії клієнтами центру зайнятості в контексті соціально-економічних змін. URL: <https://surl.li/glcxkn> (дата звернення 26.03.25)
4. Біньковський О. В. Теоретичні аспекти готовності студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності. URL: <https://surl.gd/pwzqak> (дата звернення 10.03.25)
5. Богдан Л. М. Психологічна готовність як складова професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. *Актуальні проблеми психології*. 2016. Том XI. Випуск 14. С. 5-12. URL: <https://surl.li/fkchep>
6. Бойчук О. Ю. Інтеграція у навчальному процесі закладу професійної(професійно-технічної) освіти сфери послуг як спосіб формування компетентного кваліфікованого робітника. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень: зб. наук. пр. Вип. 11 (14) / редкол.: Р.С. Гуревич (голова) [та ін.]; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2019. 298 с.* URL: <https://surl.gd/zjmqbv>
7. Варгата О. В., Кулешова О. В., Міхєєва Л. В. Теоретичний аналіз психологічної готовності фахівців соціономічного профілю до інноваційної професійної діяльності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: науковий*

журнал. Острог: Вид-во НаУОА, червень 2021. № 13. С. 4-9. URL: <https://surl.gd/syynpf>

8. Варнавська І. В. Морально-психологічна готовність фахівців з обліку й оподаткування до професійної готовності. URL: <https://surl.gd/kqmrnb> (дата звернення 10.03.25)

9. Волинчук О. А. Формування психологічної готовності особистості до управлінської діяльності під час навчання у ВНЗ. URL: <https://surli.cc/zmselk> (дата звернення 29.04.25)

10. Горбатюк Р. М. Структура, критерії та показники рівня сформованості готовності майбутніх економістів у коледжах до професійної діяльності. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Випуск 51, 2018. С. 180-184. URL: <https://surl.gd/idtdvq>

11. Горобець Н. С. Готовність майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, №10/2015. С. 11-13

12. Грень Л. М. Особливості та тенденції розвитку професійної (професійно-технічної освіти) України: державно-управлінський аспект. Механізми державного управління. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Том 30 (69) № 3 2019 С. 53-58.* URL: <https://surl.gd/lwsesb>

13. Дячкова О. Психологічна підготовка фахівців до професійної діяльності в особливих умовах. *Психологічні науки. № 4(15) 2019. С. 91-106.*

14. Євдокименко Н. О. Психологічна підготовка майбутнього фахівця як суб'єкта професійної правничої діяльності під час навчання у ВНЗ. URL: <https://surl.li/lncqmp> (дата звернення 28.03.25)

15. Жванія Т. В. Готовність до професійної діяльності в психології: теоретичний аналіз. *Вісник Харківського національного педагогічного*

університету імені Г.С. Сковороди. Серія "Психологія". 2015. Випуск 50. С. 69-79.

16. Заблоцька І. В. Готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців сфери послуг як педагогічна проблема. *Педагогічні науки. Випуск, 135' 2017. С. 90-97.* URL: <https://surl.li/yyquco>

17. Законодавство України. Верховна рада України. Закон України про професійну (професійно-технічну) освіту (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 32, ст. 215). URL: <https://surl.gd/psijgg> (дата звернення 12.03.25)

18. Кавуненко Н. В. Визначення змісту та структури особистісної готовності до професійної діяльності. URL: <https://surl.li/feyopb> (дата звернення 10.03.25)

19. Кириченко В. В. Психологічні основи професійної адаптації та вибору професії : *Навчальний посібник / В. В. Кириченко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 110 с.*

20. Кириченко Р. В., Колодяжна А. В. Психологічна готовність студентів до професійної діяльності. *Психологія праці. Габітус. Випуск 56. 2023. С. 217-223.* URL: <https://surl.lu/fjmfen>

21. Кобилянська Т. Характеристика готовності до професійної діяльності як педагогічна категорія. *Молодь і ринок №11 (166), 2018. С. 164-170.* URL: <https://surl.li/wjlrwd>

22. Коломоєць Т. Г. Теоретична сутність і зміст професійної діяльності та професіоналізму: соціально-психологічний аспект. URL: <https://surl.li/muavrc> (дата звернення 10.03.25)

23. Короткова Л. І. Професійна підготовка майбутніх фахівців сфери послуг в умовах освітньо-виробничого кластера: *теоретичні і методичні основи : монографія / за наук. ред. Радкевич В. О. Запоріжжя : Просвіта, 2020. 558 с.*

24. Кравченко Т. В. Вплив батьків на професійне самовизначення старшокласників. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : Збірник наукових праць*. 2016. Вип. 16. Кн. 1. С.146-147

25. Курбатова А. О. Роль професійного самовизначення осіб з обмеженими можливостями для майбутньої професійної самореалізації. URL: <https://surl.li/vtvnhz> (дата звернення 29.03.25)

26. Левицька Л. В., Поворознюк Т. Є. Окремі аспекти психологічної готовності до професійної діяльності фахівців соціономічних професій. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, №11/2015. С. 119-122.

27. Лукашов О. О. Психологічні основи соціальної відповідальності особистості в умовах трансформаційного соціуму: 19.00.05. наук. ст. канд. псих. наук. Київ, 2024, 376 с. URL: <https://surl.lu/plsssi>

28. Матвєєва О. М. Психологічна готовність до майбутньої професії у студентів психологів. *Практична психологія у сучасному вимірі: XV Міжнародна науково-практична конференція науковців та студентів: тези доповідей, Дніпро, 26 березня 2024 р. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2024. 335 с.* URL: <https://surl.li/wxlasl>

29. Мілорадова Н. Е., Пашко Н. О. Особливості психологічної готовності у професійній діяльності. *Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина» № 5(5) 2021 С. 792-802.* URL: <https://surl.li/dauxsf>

30. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої професійної готовності. *Методологічний семінар НАПН України. Вісник НАПН України, 2022, 4(2). С. 1-7.* URL: <https://surl.li/iqgfrx>

31. Мороз Л. І., Гульбс О. А. Проблема формування готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри з позицій гендерного підходу. *Прикладна психологія. Професійна й організаційна*

психологія. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. Том 33 (72) № 2 2022. С. 57-62. URL: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2022.2/10>*

32. Мул С. А. Психологія готовності офіцера-прикордонника до професійної діяльності: 19.00.01....наук. ст. док. псих. наук. Київ, 2016.

33. Нагорна Н. С. Особливості психологічної готовності здобувачів освіти до соціального підприємництва. *Психологічні студії №1, 2024. С. 114-120. URL: <https://surl.li/nrnpaz>*

34. Нікітенко Г. О. Психологічна готовність мобілізованих осіб до військової служби: 19.00.01....наук. ст. канд. псих. наук. Луцьк, 2020, 275 с. URL: <https://surl.li/iqdoxs>

35. Олійник Н. А., Трачук Н. М. Праксеологічні аспекти професійної діяльності педагога. *Академічні студії. Серія педагогіка. 1(3), С. 75-83. URL: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.1.12>*

36. Онуфрієва, Л. Формування психологічної готовності випускників педагогічних спеціальностей ВНЗ до професійної діяльності. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології", 2019, (13) С. 185-194. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2011-13.%p>*

37. Організація дуальної форми навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: практ. посіб. / Т. М. Герлянд, І. А. Дрозіч, Н. В. Кулалаєва, Г. М. Романова, М. М. Шимановський; за заг. ред. Н. В. Кулалаєвої. Житомир: «Полісся», 2019. 304 с. URL: <https://surl.li/pnyffn>

38. Поканевич О. Формування психологічної готовності до професійної діяльності у майбутніх пожежних-рятувальників. URL: <https://orcid.org/0000-0002-8948-3816> (дата звернення 26.03.25)

39. Поліщук О. Р. До вивчення соціально-психологічної готовності старшокласників щодо професійного вибору. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія «Педагогіка, соціальна робота» 2021, №1(48). С. 343-349. URL: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.343-349>*

40. Поліщук О. Р. Дослідження рівня соціально-психологічної готовності старшокласників до вступу до закладів вищої освіти. URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(7\).2021.244639](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(7).2021.244639) (дата звернення 26.03.25)
41. Поради психолога як обрати професію. URL: <https://surl.li/apexlp> (дата звернення 29.04.25)
42. Професійна (професійно-технічна) освіта України: початок XXI століття: Енциклопедичне видання / За ред. Радкевич В. О. Житомир, "Полісся", 2021. 937 с. URL: <https://surl.li/fiwdpu>
43. Радкевич В. О. Професійна компетентність - складова професійної культури. URL: <https://surl.li/hwlesq> (дата звернення 12.03.25)
44. Радкевич В. Принципи модернізації професійно-технічної освіти. URL: <https://surli.cc/crlfbl> (дата звернення 12.03.25)
45. Резвих Є., Булах І. Мотивація професійної діяльності дорослих. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. Випуск 17 (62). 2022. С. 96-108.* URL: <https://surl.gd/kfzmggy>
46. Рогова Т. В. Професійна підготовка студентів у ВНЗ: її ознаки та якість. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». Харків, 2017. Вип. 56. С. 294-300.* URL: <https://surl.gd/vityau>
47. Рузяк Т. І. Діагностика ефективності формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019 р., № 63, Т. 1. С. 59-64.* URL: <https://surli.cc/fszwvt>
48. Самойлюк Д. В. Проблема психологічної готовності випускників вузів до професійної діяльності. Формування особистості як чинник розвитку громадянського суспільства в Україні: філософські, історичні, психологічні аспекти : *Матеріали науковопрактичних заходів: тези доповідей. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 128 с.* URL: <https://surl.li/jkzcvz>

49. Серeda O. Ю. Влиv соціального оточення на професійний вибір випускників. *Журнал«Перспективита інновації науки» (Серія«Педагогіка», Серія«Психологія», Серія«Медицина» № 4(4) 2021. С. 376-386.*
50. Серeda O. Ю. Соціально-психологічні чинники професійного самовизначення старшокласників: 19.00.05.... наук. ст. канд. псих. наук. Київ, 2021, 201 с. URL: <https://surl.lu/pgnvtl>
51. Серлюк Л. Зміст і структура психологічної готовності до професійної діяльності студентів з інвалідністю. URL: <https://surl.gd/htesvh> (дата звернення 10.03.25)
52. Сіроха Л. Професійна готовність як невід’ємна складова успішності професійної діяльності особистості. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія, 1(10), С. 87-91.* URL: [https://doi.org/10.17721/BSP.2019.1\(10\).22](https://doi.org/10.17721/BSP.2019.1(10).22)
53. Сміла Н. В., Лазуренко О. О. Психологічна готовність майбутнього лікаря до професійної діяльності / автори Н. В. Сміла, О. О. Лазуренко. Київ: Інтерсервіс, 2018. 102 с URL: <https://surl.li/bbhfw0>
54. Стрельбицька С. М. Психологічна готовність до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників у ВНЗ. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки. №2, 2016. С. 147-151.*
55. Титаренко Т. М. Технології відновлення психологічного здоров’я особистості в умовах війни: комплексний підхід / Т. М. Титаренко // *Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2019. Вип. 43. С. 54-62.*
56. Фаловська І. Д., Бойчук М. Ф. Психологічна готовність майбутніх педагогів до реалізації завдань інклюзивної освіти. *Академічні студії. Серія «Педагогіка», Вип. 4, ч. 2, 2021. С. 176-182.* URL: <https://surl.li/hkgmnw>
57. Хуртенко О. В., Якимчук І. П. Готовність до професійної діяльності майбутнього психолога у контексті його професійної адаптації.

Вісник Національного університету оборони України. *Питання психології*. 1 (54) 2020. С. 186-192. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2020-54-1-186-192>

58. Чиж Б. І. Поняття та особливості професійної освіти. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9/2021. С. 389-391. URL: <https://surl.li/awmtic>

59. Чорна І., Ліпунова Т. Формування психологічної готовності майбутніх юристів до професійної діяльності. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Випуск 10. С. 193-198. URL: <https://surl.li/trnmlf>

60. Чорноус В. Психологічна готовність до професійної діяльності. URL: <https://surl.li/xgigzt> (дата звернення 10.03.25)

61. Чугуєва І. Є. Психологічні особливості професійної діяльності в системі підготовки майбутніх фахівців. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія психологічні науки*. №2(3) 2017. С. 116-120.

62. Шайда О. Г., Шайда Н. П. Чернякова О. В. Соціально-психологічні чинники професійної діяльності сучасних фахівців. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, №3, 2021. С. 54-58. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.3.11>

63. Baburin V. O. Peculiarities of students' psychological readiness to perform professional functions. URL: <https://surl.li/nltivc> (дата звернення 26.03.25)

64. Prorok N. V. Personaliti and professional activiti individual-psychological features of work's subject on the different stages of professional formation. *All - Ukrainian conference March 21, 2019 P. 162-169*. URL: <https://surl.gd/qvucon>

ДОДАТКИ

Додаток А

Авторська анкета-опитувальник

1. Ваша стать:

а) хлопець

б) дівчина

2. Ваша діяльність на сьогоднішній день?

а) навчаюсь

б) працюю

3. Як Ви вважає, яка ціль заробітку в житті?

а) матеріальний інтерес

б) розвиток кар'єри

в) забезпечення та родини потребами

4. Яку професійну сферу Ви вважаєте соціально значущою для себе?

а) людина техніка

б) людина-людина

в) людина-природа

г) людина-художник

5. Яка група професій імпонує вашому вибору?

а) виробничі

б) технічні

в) фінанси

г) економічні

г) юридичні

д) гуманітарні

ж) медичні

6. Хто допоміг адаптуватися у виборі професії?

а) власне бажання

б) батьки

в) СМІ

г) соціум

7. Чи впевнені Ви в остаточному виборі професії?

а) так

б) ні

8. Чому Ви залишилися на виборі обраної професії?

а) переконання та впевненість у собі

б) розвиток та стабільність

в) сімейні традиції

9. Як навчання у закладі вплинуло на вибір професії?

а) зацікавлення

б) відштовхування

в) не знаю

10. Чи плануєте Ви далі навчатися (вищі навчальні заклади) для удосконалення умінь та навичок?

а) так

б) ні

11. Чи шкодує Ви у виборі професії?

а) так

б) ні

Додаток Б

Методика вивчення професійної ідентичності Л. Б. Шнайдера

Азарт	Зануда	Спритність	Недосвідченість
Активність	Запити	Майстерність	Нерозбірливість
Безвілля	Знання	Повільність	Нереалізованість
Дрібнички	Кар'єра	Навички	Нездатність
Безробіття	Кваліфікація	Надійність	Освіченість
Уважність	Компетентність	Наївність	Навчаючий
Дилетантство	Криза	Починаючий	Спілкування
Дисципліна	Лінь	Незалежність	Визначення
Досвід	Визнання	Вдосконалення	Впертість
Відповідальність	Проба	Порівняння	Наполегливість
Помилки	Промахи	Старання	Успішність
Переоцінка своїх	Професіоналізм	Творчість	Учнівство
можливостей	Роботяга	Тривога	Хобі
Песимізм	Радість	Праця	Ціль
Підготовка	Різноманітність	Повага	Чіткість
Підтримка	Розгубленість	Впевненість	Екзамен
Похвала	Самолюбство	Вдача	Ентузіазм
Відданість	Самостійність	Задоволеність	Ефективність
справі	Сум	Розум	
Претензії	Зібраність	Вміння	

- Передчасна ідентичність є станом, за якого індивід виявляє авторитарність у поведінці, поєднану із низьким рівнем самостійності. Людині в такому стані властиве прийняття рішень не з власної ініціативи, а під впливом зовнішніх обставин чи примусу.

- Дифузна ідентичність характеризується несформованістю життєвих орієнтирів, цілей, переконань і цінностей. Людина за такого стану не визначилася із власною роллю і часто навіть не прагне до цього. Серед основних ознак цього типу можна виділити незадоволення собою, своїми здібностями та досягненнями; прояв недостатнього інтересу до свого внутрішнього світу; почуття нерозуміння чи зневаги з боку оточення; відчуження від соціуму; небажання йти на зміни; внутрішні конфлікти; низька самооцінка та тенденція до самозвинувачення.

- Стан мораторію вказує на кризу професійної ідентичності, коли індивід працює над її подоланням і шукає нові шляхи для самореалізації в обраній діяльності.

- Досягнута ідентичність представлена сформованими цінностями, ясною метою та чіткими переконаннями. Людина зі встановленою ідентичністю демонструє високий рівень усвідомленості свого місця в житті, задоволеність своєю особистістю та впевненість у власних можливостях. Вона вирізняється позитивним ставленням до себе та гармонійними стосунками в професійному середовищі, приязно сприймаючи критику як стимул для розвитку. Псевдо ідентичність описує стан, коли людина або применшує значення своїх досягнень, або, навпаки, перебільшує їх. За цього типу бракує об'єктивної оцінки власних професійних здібностей. Така особа часто демонструє ригідність мислення, відмовляється сприймати критику й може мати складнощі у взаємодії з професійною спільнотою. Іноді також спостерігається надмірна заангажованість у робочий процес за рахунок інших аспектів життя.

Опрацювання результатів: З-поміж слів, вибраних респондентом, підраховують кількість самоописів, що вказують на професіонала, та кількість тих слів, які описують респондента з непрофесійної сторони. Перший показник ділять на другий і отримують коефіцієнт, який інтерпретують так:

- від 0 до 1: передчасна ідентичність;
- від 1 до 2: дифузна;
- від 2 до 3: мораторій;
- 4 бали та більше: псевдо ідентичність.

Додаток В**Опитувальник мотивів вибору професійної діяльності****Я. С. Сунцова**

Інструкція: При згоді з твердженням в бланку опитувальника біля цифри номера питання позначте (+). Якщо ви не згодні з твердженням, нічого не позначайте. Якщо в питанні є дужки з пропущеними словами, то на реєстраційному бланку впишіть в дужки свій текст, вказавши номер питання.

Текст опитувальника:

1. Я вибираю свою професію (вступаю в університет, коледж, училище) за бажаннями моїх батьків
2. Свою професію я обиратиму за рекомендаціями фахівця (профконсультанта, психолога, педагога)
3. В моєму місті працювати практично немає де, тому я піду на підприємство, де є вільні місця
4. Мені дуже подобаються заняття з (_____), тому я буду (_____)
5. Професія (_____) зробить мене сильним / сильною, сміливою і впевненою в собі, хоча поки що в мене цих якостей не вистачає.
6. Я виберу навчальний заклад, який близький до мого села
7. Я ще не задумувався / не задумувалася над вибором професії
8. У навчальному закладі буду навчатись, бо: не беруть в армію, більший вибір хлопців (дівчат), можна добре повеселитися в гуртожитку, пожити без батьків, інше _____
9. Я хотів би / хотіла б стати (_____), але (психолог, вчитель, мама, тато, друзі) переконали мене вибрати професію, про яку я раніше навіть не думав/ не думали.
10. Я повинен продовжити сімейну традицію і стати (_____)

11. У дитинстві я начитався/ начиталася книг з (_____), тому хочу стати (_____)

12. Я вибрав/ вибрала цю професію (спеціальність) тільки тому, що місце роботи (навчання) знаходиться недалеко від мого села. (Ваш варіант:_____)

13. У мене немає своєї думки щодо майбутньої професії

14. Я виберу свою майбутню професію за рекомендацією (проханням, наполяганням) своїх батьків

15. Я піду тільки на ту роботу, де платять високу зарплату і можна зробити хорошу кар'єру

16. Мені дуже подобається герой фільму (_____) і я хочу вибрати професію таку, як у нього

17. Я хочу вибрати професію юриста (слідчого, судді, прокурора), щоб помстися за загибель моїх близьких

18. Мої найулюбленіші книги - це розповіді про пригоди (подорожах, відкриття), тому я обираю професію (____)

19. Мої батьки будуть оплачувати навчання в цьому закладі, тому я буду вступати в (_____.)

20. Тільки я несу відповідальність за свій професійний вибір і ніхто інший.

21. Я вибрав цю професію, тому що вона дає високу зарплату, престиж, статус, можливість кар'єрного росту. Хоча я міг би/ могла би стати (_____)

22. У мене було важке дитинство. Я не стану жити в злиднях, як мої батьки. Чому я не можу отримати того, чого вартий?

23. Всі мої предки були (___), і я просто не маю права вибрати іншу професію

24. Разом з друзями я вирішив/ вирішила поступати в (_____)

25. Я багато знаю про позитивні і негативні сторони цієї професії, але впевнений/впевнена, що вона мені підходить

26. Вибором цієї професії я зобов'язаний/зобов'язана вчителю з (_____)

27. Найбільше мені подобається читати книги з (_____), тому я вибрав/ вибрала професію (_____)

28. Зараз більшість людей мого села працюють (_____). Я теж піду/поїду туди

29. Чому я повинен жити гірше інших? Просто треба вміти робити гроші. Зараз всі нормальні люди живуть собі на втіху

30. Мені взагалі нічого не охота робити

31. Мені подобаються герої серіалу (_____), і я хочу вибрати професію (_____), як у них

32. Я стану податковим інспектором (поліціонером, офіцером і т.ін.), щоб відчувати себе захищеним, щоб мене поважали і боялися

33. Ми будемо вступати до університету всім класом (з друзями, подругами і т.ін.)

34. Я хочу стати лікарем, тому що мої близькі хворіють

35. Мені найлегше даються заняття з (_____), тому я буду поступати (_____)

36. У моїй родині всі чоловіки (жінки) працювали (_____)

37. На підставі результатів навчання мені рекомендують вибрати професію (_____), хоча вона мені не подобається

38. Чому у деяких людей є машина (будинок, бізнес, фірма), а у мене немає? Чим я гірше, мені теж треба

39. Я хотів би/ хотіла б працювати (_____), але, на жаль, не підходжу (за здоров'ям, статтю і т.ін.). Тому я буду працювати ким завгодно, тільки б в цій сфері

40. Я сам/сама вибираю собі цю професію (роботу), мене ніхто не змушує

41. По телевізору часто показують політиків (депутатів, журналістів, фотомоделей і т.ін.). Я хочу стати таким/ою, як вони. Це так цікаво.

42. Я хочу стати (_____), тому що цього хочуть мої родичі, дуже близькі мені люди.

Додаток Д**Методика професійної готовності А. П. Чернявської**

Методика є опитувальником, що складається з п'яти шкал: автономність – 20 питань, інформованість – 17 питань, орієнтація в часі – 20 питань, прийняття рішень – 20 питань, емоційне ставлення – 22 питання.

Текст методики:

1. Я належу до тих людей, які обирають не конкретну професію, а рівень освіти
2. Я не приймаю серйозних рішень миттєво.
3. Коли мені потрібно зважитися на якусь важливу справу, я серйозно оцінюю свої здібності.
4. Я знаю, в яких умовах я буду працювати.
5. Я аналізую своє минуле.
6. Я важко переношу невдачі в житті.
7. Я знаю обов'язки, які я буду виконувати на роботі.
8. Мене обов'язково будуть поважати за мої знання і досвід.
9. Я шукаю в минулому витоки того, що зі мною відбувається в сьогоденні.
10. Мені не подобається, що пошук справи до душі вимагає великих зусиль.
11. Всі мої дії підпорядковані певним цілям.
12. У мене звичка думати про те, що зі мною відбувалося раніше.
13. На мою думку, знання майбутньої роботи до найдрібніших подробиць не гарантує від розчарувань.
14. Я докладаю всіх зусиль, щоб мати високі знання і навички хоча б в одній сфері (практичній чи теоретичній).
15. У мене стало звичкою аналізувати важливі події мого життя.
16. Я нічого не роблю без причини.
17. Мене цілком влаштовує моя пасивність.

18. Я замислююся про те, що мене чекає в майбутньому.
19. Я надаю перевагу спокійній роботі.
20. Я належу до тих людей, які діють нерозважливо, імпульсивно.
21. Я буду міняти місця роботи до того часу, поки не знайду те, що мені потрібно.
22. Перша ж велика невдача може «вибити мене із сідла».
23. Я не замислююся про своє майбутнє.
24. Я не вибиратиму роботу, що вимагає великої віддачі.
25. Я знаю себе.
26. Я буду домагатися свого, навіть якщо цим будуть невдоволені рідні і близькі.
27. Чим більше професій я знаю, тим легше мені буде обрати.
28. Мені не подобається бути самотнім.
29. Я не збираюся заздалегідь планувати рівень освіти, який я хотів би/ я хотіла б отримати.
30. Мене лякають ситуації, в яких я повинен сам приймати рішення.
31. Я не шкодую часу на обдумування варіантів складних математичних задач.
32. Коли мене осягають невдачі, я починаю думати, що ні на що не здатний/ не здатна.
33. Я не уявляю себе працівником, що вирішує виробничі і особисті проблеми, пов'язані з виробництвом.
34. Я навряд чи зміг би/ змогла би виконати виробничі завдання без допомоги керівника.
35. Мені важко думати про перспективи, які дає та чи інша професія.
36. Я вважаю, що інтуїція заснована на знанні.
37. Читання довідників про професії нічого мені не дає.
38. У мене немає стійких поглядів на моє професійне майбутнє.
39. У моєму житті мало успіхів.

40. Я прагну цілеспрямовано дізнаватися про професії, заклади освіти та місця роботи.

41. Я дуже турбуюся, чи зможу я впоратися з труднощами, а може, і невдачами в своєму професійному житті.

42. Я визнаю тільки обдуманий ризик.

43. Багато моїх планів зривається через мою невпевненість в собі.

44. Я належу до тих людей, які живуть сьогоднішнім.

45. Я з дитинства звик/ звикла доводити почате до кінця.

46. Я боюся робити важливі кроки в своєму житті.

47. Я знаю, що мені цікаво.

48. Був час, коли я будував/ будувала образ «ідеальної професії» без конкретної назви.

49. Коли я йду на компроміс, у мене псується настрій.

50. Я готовий/ готова докласти багато зусиль, щоб домогтися того, що мені потрібно.

51. Я знаю, чого я доб'юся в житті.

52. Я можу назвати професії, які цікавили мене в дитинстві.

53. Я мало замислююся про своє життя.

54. Я не можу визначити, свого ставлення до того, що мені необхідно приймати рішення.

55. В оцінці професій емоції у мене грають велику роль. 56. Якщо я чогось дуже захочу, я подолаю будь-які перешкоди.

57. У мене немає певних вимог до майбутнього.

58. При прийнятті рішень я покладаюся на інтуїцію.

59. Мені не подобається, коли від мене вимагають ініціативи та активності.

60. Я знаю, що у мене є такі риси характеру, які абсолютно необхідні для моєї професії.

61. Я соломинка, зваблена плином життя. 62. Коли я думаю про те, що мені потрібно обирати професію і місце роботи, у мене псується настрій.

63. При виборі з двох або кількох можливостей я покладаюся на ту, яка зовні привабливіша.

64. Своєю поведінкою в сьогоденні я будую фундамент для майбутнього.

65. Якщо щось завадить мені отримати обрану професію, я легко поміняю її на іншу.

66. Я ніколи не замислювався/ не замислювалася, за якими законами влаштований світ професій.

67. Я вважаю, що люди, які багато чого досягли в житті, знали, чому вони чинять так, а не інакше.

68. Практична робота (в гуртках, на практиці) дуже допомагає мені в розумінні світу професій.

69. Я насилу уживаються з іншими людьми.

70. Я свідомо прагну до досягнення намічених цілей.

71. Будь-яка порада, даний мені з боку, може похитнути мій вибір професії.

72. Я знаю, що для мене в житті важливо.

73. Я не довіряю тому, що написано в книгах про професії.

74. Я планую своє життя хоча б на тиждень вперед.

75. Я не знаю, чому я вибиратиму саме цю професію.

76. Кращий спосіб познайомитися з професією – поговорити з тим, хто в ній працює.

77. Мені не подобається, коли багато хто думає про майбутнє.

78. У закладі вищої освіти я отримаю всі необхідні знання і більше ніколи вчитися не буду.

79. Я знаю сферу, в якій я доб'юся великих успіхів, ніж в інших.

80. Заздалегідь відомих способів вивчення світу професій не існує.

81. Мені не подобається, коли багато міркують про те, ким бути.
82. Мені важко спланувати своє життя навіть на тиждень вперед.
83. Я вважаю, що в суспільстві всі рівні за своїм становищем.
84. Більшість відомостей про професії я сприймаю як непотрібні.
85. Фактично я вибирала(в) заклад вищої освіти, не думаючи, де я буду працювати після його закінчення.
86. Мені все одно, чи будуть поважати мене на роботі як професіонала.
87. У своїх вчинках я завжди опираюся на перевірені відомості.
88. Все, що зі мною відбувається, справа випадку.
89. Мені не хочеться брати на себе відповідальність за вибір професії.
90. У важливих рішеннях я не йду на компроміси.
91. Я не довіряю рекламі професій.
92. Я не розумію причин багатьох моїх вчинків.
93. Моя самооцінка збігається з тим, як оцінюють мене друзі.
94. Я не розумію себе.
95. Я починаю нервувати, коли замислююся про те, що мене чекає.
96. Мій досвід показує, що від аналізу своїх думок і переживань користі мало.
97. Я не знаю, як здійснити свій професійний вибір.
98. Я можу відмовитися від багато чого зараз цінного для мене, заради перспективних професійних цілей.
99. Я уявляю, яким/ якою я буду через 10 років.
100. Мрії про успішне професійне майбутнє дуже мене тішать.